

Tor2 Visit

23/6

- 1
- 2
- 3

3 Departement 2017

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid

Fin waar borging

19/7 NV idno

→ div AV
bespreken met minister.
Hij is akkoord. 12216

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid

Postbus 90801
2509 LV Den Haag
Anna van Hannoverstraat 4
T 070 333 44 44
F 070 333 40 33
www.szw.nl

Contactpersoon

geleideformulier nota's en brieven

Nota aan Minister

Onderwerp Onderzoeken ter uitwerking pensioenakkoord

Voorleggen aan	Afhandelen	Akkoord	Ter kennis-neming	Heenweg Routing	Paraaf/ datum	Terug Routing	Paraaf/ datum	Datum
Minister	☒	☐	☐	3	Min. 20/6 aan			16 juni 2011
Staats-secretaris	☐	☐	☒	3				Onze referentie
SG	☐	☒	☐	2				Voorleggen uiterlijk
pSG	☐	☐	☐					Verzenden uiterlijk
DG Werk	☐	☒	☐	1	21/6/11			Reden
DG P&I	☐	☐	☐					
IG SZW	☐	☐	☐					
Anders								
BO/Adviseur								
BO/CDS								

Paraaf/Datum	Medeparaaf/Datum
Auteur	☐ FEZ
Afdelings hoofd	☒ WBJA
Directeur	☐ Anders
Communicatie voegt persbericht toe	☐ ja ☐ nee
Rapportage SZW-toets	☐ ja ☐ nee

Bijlage(n) bij nota/brief	Meezenden met uitgaande brief	Afschriften naar	Inclusief bijlagen(n)
1 memo Onderzoeken ter uitwerking pensioenakkoord	☐	1 Archief	☒
2	☐		☒
3	☐		☒
4	☐		☒
5	☐		☐

Verzendinformatie	Aanwezig/bij toestel
Elektronische tekstnaam brief	Aanwezig/bij toestel
Elektronische tekstnaam brief bijlage(n)/rapport	Aanwezig/bij toestel
Gedrukte bijlage(n)/rapport	Aanwezig/bij toestel
Verzonden door	Verzonden door
Datum	Datum

Minister

Handwritten signature in red ink
[Redacted]
2016

[Redacted]
Contactpersoon

Datum
16 juni 2011

Onze referentie
AV/PB/2011/11128

nota

Onderzoeken ter uitwerking pensioenakkoord

Akkoord SG/DG

Handwritten signature in blue ink
16/6

Handwritten signature in blue ink
17/6

1 Status nota

Ter beslissing

2 Aanleiding

Voor de uitwerking van het pensioenakkoord zijn, zoals u bekend is, onderzoeken nodig. Bijgaand memo bevat de aanpak voor de onderzoeken.

3 Beslispunten/advies/beslistermijn

Graag wij vernemen of u met de onderzoeksaanpak akkoord bent.

4 Kernpunten

- Voor de uitwerking van het pensioenakkoord zijn onderzoeken nodig:
  1. Onderzoek naar het collectief invaren oude rechten;
  2. Onderzoek naar de mogelijkheid van individueel invaren;
  3. Onderzoek naar ontwikkelingen binnen EU op het gebied van toezicht;
  4. Onderzoek naar nieuwe vormen en methoden van presentatie om de pensioenvooruitzichten inzichtelijk te maken voor deelnemers.

- Het zwaartepunt ligt bij de onderzoeken naar het invaren van oude rechten, zowel collectief als individueel. Bij de begeleiding van deze onderzoeken worden gezaghebbende deskundigen betrokken. De namen van de deskundigen die u in het bijgevoegd memo aantreft, *(zie p. 3)* zijn in dit stadium uiteraard niet definitief. Het zijn voorstellen.
- Inmiddels is wel met DNB over de onderzoeksaanpak gesproken. DNB is akkoord.
- Volgende week donderdag zal DG Werk over de onderzoeksaanpak een gesprek hebben met [Redacted] *Dan* *zullen ook de namen van de deskundigen worden besproken.*

MEMO

Directie [REDACTED]

Datum: 16 juni 2011

Onderwerp: Onderzoeken ter uitwerking van het pensioenakkoord

---

Inleiding

Voor de uitwerking van het pensioenakkoord zijn onderzoeken nodig:

1. Onderzoek naar het collectief invaren oude rechten;
2. Onderzoek naar de mogelijkheid van individueel invaren;
3. Onderzoek naar ontwikkelingen binnen EU op het gebied van toezicht;
4. Onderzoek naar nieuwe vormen en methoden van presentatie om de pensioenvooruitzichten inzichtelijk te maken voor deelnemers.

Dit memo bevat de aanpak voor de onderzoeken. Voor de wetgeving zal een separate planning worden opgesteld.

Kern

- Voorstel is om voor onderzoeken m.b.t. het invaren (ad 1 en 2) een brede begeleidingsgroep samen te stellen onder voorzitterschap van DG-Werk
- Daaronder komen twee aparte technische werkgroepen, die verschillende samenstelling hebben. SZW zit deze werkgroepen voor en levert het secretariaat.
- Het EU onderzoek (ad 3) zal door SZW i.s.m. DNB en Fin worden uitgevoerd.
- Het communicatieonderzoek (ad 4) zal door een brede werkgroep worden verricht onder voorzitterschap SZW.

Planning

- Het eindrapport met betrekking tot het invaren van oude rechten (ad 1 en 2) is uiterlijk eind februari 2012 gereed of zoveel eerder als mogelijk. Het eindrapport zal daarna naar de TK worden gezonden inclusief een politiek oordeel.
- Ook de uitkomst van het EU-onderzoek (ad 3) dient uiterlijk eind februari 2012 beschikbaar te zijn.
- Het onderzoek naar nieuwe communicatievormen (ad 4) zal zo spoedig mogelijk worden opgestart. Het streven is afronding per eind februari 2012. Een voorwaarde is dat er binnen deze planning voldoende tijd moet zijn voor een zorgvuldige toetsing. Het onderzoek mondt uit in een voorstel voor een aantal wettelijke communicatiebepalingen. Dit voorstel zal meelopen in de omzetting van het pensioenakkoord in wetgeving.

I Onderzoeken naar invaren oude rechten (ad 1 en 2)

1. Inleiding

- Het is de wens van sociale partners en het kabinet om de reeds opgebouwde rechten onder te brengen in het nieuwe pensioencontract. Deze wens behoeft zorgvuldige toetsing.
- Concreet gaat het om een tweetal onderzoeken:
  1. Onderzoek naar de mogelijkheden om op het niveau van het pensioenfonds een nieuw pensioencontract in te voeren voor reeds opgebouwde rechten en nieuwe pensioenaanspraken, en naar de voorwaarden die daarbij moeten worden gesteld om de risico's voor de staat en de pensioenfondsen op een aanvaardbaar niveau te brengen ("collectief invaren");
  2. Onderzoek naar de mogelijkheden om deelnemers een individuele keuze te geven voor het onderbrengen van hun reeds opgebouwde rechten onder een nieuw pensioencontract, en de voorwaarden die daarbij moeten gelden ("individueel invaren"). Deze optie is vooral van belang als collectief invaren onverhoopt niet mogelijk is.
- De onderzoeken zullen – in overleg met sociale partners - worden geïnitieerd door de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en worden zo spoedig mogelijk afgerond. Bij de begeleiding van de onderzoeken zullen gezaghebbende deskundigen worden betrokken. Kabinet en sociale partners zullen na ommekomst van de onderzoeksresultaten bezien op welke wijze het wettelijk kader van de nieuwe pensioencontracten het beste vormgegeven kan worden.

2. Aanpak

- Een eerste constatering is dat de beide onderzoeken complex zijn. Bij beide onderzoeken is sprake van verschillende met elkaar samenhangende invalshoeken die zullen moeten worden onderzocht (juridisch, economisch, bestuurlijk, toezicht- en uitvoeringsconsequenties).
- Een tweede constatering is dat de kennis ten aanzien van de eerdergenoemde invalshoeken gefragmenteerd is. De benodigde kennis is aanwezig bij SZW, sociale partners, wetenschap, pensioenuitvoerders en toezichthouders. Om die reden ligt volledige uitbesteding van één of beide onderzoeken minder voor de hand. Wel kunnen deelvragen extern ondergebracht worden.
- Van belang is dat de beschikbare kennis wordt samengebracht. SZW zal daartoe een regierol op zich nemen. De regierol van SZW kent een tweeledige aanpak:
  1. Een begeleidingsgroep;
  2. Een tweetal technische werkgroepen.

Ad.1. De begeleidingsgroep

Beide onderzoeken worden begeleid door een breed samengestelde begeleidingsgroep. Hierdoor is het mogelijk om de verschillende deelaspecten goed te wegen.

Samenstelling

- SZW: [redacted] (Vz.)
- FNV: [redacted] (FNV)
- VNO-NCW: [redacted] (VNO-NCW)
- Wetenschap:

- [redacted]

- [redacted]

- [redacted]

- DNB: [redacted]
- AFM: [redacted]
- Pensioenfederatie: [redacted]
- Pensioenuitvoeringsbedrijven: [redacted]
- Financiën: [redacted]

Taak

- De begeleidingscommissie heeft een toetsende rol. Deze rol komt tot uitdrukking bij de vraagstelling van de beide onderzoeken en bij de onderzoeksresultaten.
- SZW is en blijft eindverantwoordelijk voor de onderzoeksresultaten.
- Periodiek zal de begeleidingscommissie door SZW worden bijgepraat en geconsulteerd over de voortgang.

Het secretariaat voor de begeleidingsgroep wordt verzorgd door SZW.

Ad.2. Een tweetal technisch werkgroepen

De beide onderzoeken hebben een duidelijk verschillend karakter en vergen verschillende expertise. Zo speelt bij collectief invaren naast de economische onderbouwing vooral het Europese recht een hoofdrol, terwijl bij individueel invaren het zwaartepunt ligt bij de verantwoordelijkheid van de fondsbesturen en de - aan individueel invaren verbonden - uitvoeringsconsequenties. Daarom ligt het voor de hand om voor elk onderzoek een aparte technische werkgroep te vormen.

Samenstelling

- De technische werkgroepen kennen eveneens een brede samenstelling (SZW, Fin, sociale partners, toezichthouders, pensioenfederatie, pensioenuitvoeringbedrijven, etc.).
- Het voorzitterschap van de werkgroepen ligt bij SZW [redacted]. De verschillende organisaties zullen door SZW worden uitgenodigd max. 2 vertegenwoordigers per organisatie af te vaardigen.
- SZW voert de regie van beide onderzoeken en doet het schrijfwerk. Wel zal zoveel mogelijk gebruik gemaakt worden van bijdragen van betrokken partijen in de technische werkgroep.

- Beide onderzoeken zullen tegelijkertijd worden uitgevoerd. Een aandachtspunt daarbij: er is een voorkeursvolgorde. Indien het niet mogelijk blijkt de reeds opgebouwde rechten op collectieve basis in het nieuwe pensioencontract op te nemen, wordt bezien of dit op individuele basis kan.
- Een kanttekening hierbij: voor ondersteuning door of een toets van onafhankelijke deskundigen op specifieke onderdelen zal extra budget moeten worden geclaimd.

Taak

- Formuleren onderzoeksopdracht, in het bijzonder van randvoorwaarden waaraan de onderzoeksopdracht wordt getoetst.
- Zorgdragen voor een samenhangend onderzoeksrapport. De resultaten van beide onderzoeken zullen neerslaan in één rapport. Het rapport schetst de juridische, economische en bestuurlijke (on)mogelijkheden van het kunnen invaren van oude rechten.
- **Centrale vragen bij collectief invaren zijn:**
  - Levert het invaren een "individual and excessive burden" voor (specifieke) groepen deelnemers of gepensioneerden? Dat zal uiteindelijk op fondsniveau (op basis van effectenanalyse) beoordeeld moeten worden. Bijzondere aandacht zal daarbij besteedt worden aan de gevolgen voor de verschillende leeftijdscategorieën.
  - Welke specifieke (wettelijke) waarborgen kunnen worden gecreëerd om het risico op een "individual and excessive burden" voor (specifieke) groepen weg te nemen of te beperken?
  - Hoe verhouden de (wettelijke) waarborgen zich tot het Europees recht, in het bijzonder artikel 1 van het Eerste Protocol bij het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens?
- **Centrale vragen bij individueel invaren zijn:**
  - Is het mogelijk om deelnemers een "fair deal" voor te leggen?
  - Hoe ziet een dergelijke keuze er dan uit?
  - Is op voorhand aan te geven wat de gevolgen voor de deelnemer zijn?
  - Zijn deelnemers in staat een dergelijke keuze te maken?
  - Wat betekent het voorleggen van een keuzemogelijkheid aan deelnemers voor de bestuurlijke verantwoordelijkheid van het fondsbestuur (evenwichtige belangenbehartiging)?
  - Welke juridische risico's loopt het fondsbestuur in dat verband?
  - Wat betekent een individuele keuze voor het regelgevend kader van de achterblijvende rechten? Kan het huidige FTK wel onverkort van toepassing zijn op een "gesloten pot"?
  - Wat betekent de introductie van een vrijwillige keuzemogelijkheid voor het pensioenstelsel (pensioenuitvoering, beleggingsbeleid pensioenfondsen, gevolgen voor verplichtstelling, etc.)?

3. Planning

- Het onderzoeksresultaat van beide onderzoeken is uiterlijk eind februari 2012 gereed of zoveel eerder als mogelijk.
- Het eindrapport (in welke vorm dan ook) zal daarna naar de TK worden gezonden inclusief een politiek oordeel.

II Onderzoek naar ontwikkelingen binnen EU op het gebied van toezicht (Solvency II, IORP)

1. Inleiding

- Naast de beide onderzoeken naar het invaren van de oude rechten is de vraag hoe de in het Uitvoeringsmemorandum van de Stichting van de Arbeid beschreven koers rond ftk 2 zich verhoudt tot de toezichts- en buffereisen die in EU-verband worden gesteld.
- Specifiek aan de orde is welke zekerheidsmaat en welke discontovoeten zullen worden gehanteerd binnen het Europees regelgevend kader (waaronder de herziening van de pensioenfondsenrichtlijn).
- De toetsing betreft zowel de buffereisen ten aanzien van de bestaande contracten als de nieuwe contracten, waarbij inzake de nieuwe contracten ook aan de orde is of de Europese Commissie af wil zien van buffereisen ingeval van volledig voorwaardelijke aanspraken.
- Het is goed om van te voren te realiseren dat dit onderzoek een ander karakter kent dan de beide onderzoeken naar het invaren van de oude rechten. Het onderzoeksresultaat naar EU-ontwikkelingen op het gebied van toezicht is een momentopname. Het biedt een indicatie van dat moment van de komende ontwikkelingen (niets meer), die in de daaropvolgende periode zal uitmonden in een richtlijn.

2. Aanpak

- SZW zal dit onderzoek in nauw overleg met Fin en DNB uitwerken. Sociale partners zullen periodiek worden geïnformeerd over de ontwikkelingen.
- Sociale partners zullen – waar nodig - uitgenodigd worden aanwezig te zijn bij gesprekken met EU-vertegenwoordigers.
- De voortgang en uitkomst van het onderzoek wordt besproken in de eerdergenoemde begeleidingsgroep.

3. Planning

- Het onderzoek naar de ontwikkelingen binnen EU op het gebied van toezicht is uiterlijk februari 2012 gereed of zoveel eerder als mogelijk. Nader bezien zal worden of dit als een separaat onderzoeksresultaat zal worden gepresenteerd dan wel dat het onderdeel wordt van een integraal eindrapport incl. de beide onderzoeksresultaten over het invaren van oude rechten.
- Het eindrapport (in welke vorm dan ook) zal naar de TK worden gezonden inclusief een politiek oordeel.

III Aanzet voor Plan van aanpak Communicatie Pensioen

1. *Inleiding*

- Naast de ontwikkeling van het nieuwe pensioencontract is de communiceerbaarheid daarvan van essentieel belang. Het is belangrijk om tijdig, eerlijk en transparant te communiceren over risico's. Voorkomen moet worden dat er een kloof ontstaat tussen de verwachtingen over pensioen en de werkelijke pensioenuitkeringen. Alleen dan zijn consumenten in staat indien nodig maatregelen te treffen.
- Het communicatieonderzoek heeft tot doel om het pensioenvooruitzicht voor deelnemers inzichtelijk te maken. **Centrale vragen** zijn:
  1. Hoe verkrijgt de deelnemer inzicht over de hoogte van het te verwachten pensioen en over het risico dat deze verwachting niet waargemaakt kan worden (inhoud);
  2. Op welke wijze wordt bereikt dat de deelnemer eerlijk, transparant en begrijpelijk inzicht verkrijgt waar hij aan toe is? Hoe ziet het "pensioendashboard" eruit? Dat vergt inzicht in nieuwe/vernieuwde en efficiënte communicatiemiddelen (vormgeving).

2. *Aanpak*

- De ontwikkeling van de inhoud en vormgeving van de pensioencommunicatie over het nieuwe pensioencontract zal parallel worden ontwikkeld. Er zal in dit verband worden gezocht naar nieuwe vormen, communicatiemethoden en nieuwe technieken om antwoord te krijgen op bovenstaande centrale vragen.
- Dit vergt een brede aanpak, waarin de verschillende invalshoeken samenkomen (inhoud pensioenregeling en communiceerbaarheid) en in samenhang worden uitgewerkt.

Samenstelling brede werkgroep

- O.l.v. SZW [redacted] zal een breed samengestelde werkgroep worden opgericht. Een brede aanpak vergt dat niet alleen gebruik wordt gemaakt van de kennis bij AFM, DNB, Verbond van Verzekeraars, Pensioenfederatie, pensioenuitvoerders en de STAR, maar juist ook van experts op het terrein van nieuwe communicatiemethodieken – en middelen.

Taak brede werkgroep

- Deze werkgroep heeft als taak:
  1. formuleren plan van aanpak communicatie pensioenen, daarbij rekening houdend met en aansluitend op de informatiebehoefte van deelnemers, gepensioneerden en andere aanspraakgerechtigden;
  2. onderzoeken op welke wijze het beste gecommuniceerd kan worden om het doel overzicht/inzicht te bereiken;
  3. concretisering in instrumenten, die vervolgens getest kunnen worden; en
  4. voorstel voor een aantal wettelijke communicatiebepalingen.

3. *Planning*

Deze taakopdracht zal fasegewijs uitgevoerd worden. De stappen 2 en 3 zullen relatief veel tijd vergen en zullen mede afhangen van de uiteindelijke inhoud van het nieuwe pensioenakkoord. Dit kan er toe leiden dat er meer tijd (dan februari 2012) nodig is om tot een afronding te komen

[Redacted contact information]

Datum
23 mei 2012

Onze referentie

Voorleggen uiterlijk
23 mei 2012

Verzenden uiterlijk

Reden
overleg is 24/5 om 15.00u

27 JULI 2012

AV 10/12
JK 27/5

geleideformulier nota's en brieven

Nota aan Minister

Onderwerp Overleg met dhr. Wientjes/mw. Jongerius

Voorleggen aan	Afhandelen	Akkoord	Ter kennisneming	Heenweg Routing	Paraaf/datum	Terug Routing	Paraaf/datum
Minister	☒	☐	☐	3	Min. 29/5		
Staatssecretaris	☐	☐	☐	3			
SG	☐	☐	☐	2	spoedh. cc		
pSG	☐	☐	☐				
DG Werk	☐	☒	☐	1	22/5		
DG P&I	☐	☐	☐				
IG SZW	☐	☐	☐				

Anders

BO/Adviseur

BO/CDS

Paraaf/Datum	Medeparaaf/Datum
Auteur <i>ES 28/5</i>	☐ FEZ
Afdelingshoofd <i>JK 27/5</i>	☐ WBJA
Directeur <i>b/c JK 27/5</i>	☐ Anders
Communicatie voegt persbericht toe	☐ ja ☐ nee
Rapportage SZW-toets	☐ ja ☐ nee

Bijlage(n) bij nota/brief	Meezenden met uitgaande brief	Afschriften naar	Inclusief bijlagen(n)
1 Annotatie	☐	1 Archief	☒
2	☐	[Redacted]	☒
3	☐	[Redacted]	☒
4	☐	[Redacted]	☒
5	☐	4	☐
		5	☐

Verzendinformatie

Elektronische tekstnaam brief
Elektronische tekstnaam brief bijlage(n)/rapport
Gedrukte bijlage(n)/rapport

Aanwezig/bij toestel
 Aanwezig/bij toestel
 Aanwezig/bij toestel

Verzonden door *ac*

Verzonden door BO/CDS

Datum **23 MEI 2012**

Datum

AS
25/5

Minister

Directie
Arbeidsverhoudingen
Afdeling Pensioenbeleid

Contactpersoon

[Redacted]
[Redacted]
[Redacted]
[Redacted]

Datum
23 mei 2012

Onze referentie

nota

Gesprek met de voorzitters van FNV en VNO

Akkoord SG/DG

~ 23/5

1 Status nota

Ter voorbereiding

2 Aanleiding

Donderdag 24 mei om 15.00 uur spreekt u met de voorzitters van VNO-NCW en FNV over het nieuwe financieel toetsingskader (de uitwerking van het Pensioenakkoord, met betrekking tot de tweede pijler) en over SER-adviesaanvragen.

3 Beslispunten/advies/beslistermijn

- nvt

4 Kernpunten

Bijgevoegde agenda bevat voor beide onderwerpen een annotatie.

MEMO
Directie Arbeidsverhoudingen

Datum: 23 mei 2012

Onderwerp: overleg met dhr. Wientjes en mw. Jongerius (24 mei 2012 om 15.00u)

Agenda

1. Nieuw Financieel Toetsingskader
2. SER-adviesaanvragen

Annotatie

Ad.1. Nieuw Financieel Toetsingskader

Sociale partners hebben eerdere versies van de concept hoofdlijnennota gezien en becommentarieerd. Verder heeft DG Werk op 23 mei - ter voorbereiding op uw gesprek met de voorzitters - een gesprek gevoerd met de heren Oudshoorn (VNO-NCW) en Gortzak (FNV). Hieruit komen de volgende besprekpunten naar voren.

- A. De hoofdlijnennota biedt partijen te weinig comfort om in te invaren
- B. Hoe gaan we om met de kortingsproblematiek en de overgang naar het nieuwe ftk

I INVAREN

Ad A De hoofdlijnennota biedt te weinig comfort om in te varen

De keuze om op het nieuwe contract over te stappen en daarbij collectief bestaande rechten en aanspraken onder te brengen bij het nieuwe contract ("invaren"), is een keuze van sociale partners.

①

Zoals toegezegd bij het Pensioenakkoord hebben we onderzocht of (collectief) invaren tot de mogelijkheden behoort. Onderdeel van dat onderzoek zijn de berekeningen door CPB naar de generatie-effecten. De genoemde berekeningen laten zien dat voor een gemiddeld fonds de generatie-effecten beperkt kunnen blijven. De effecten hangen echter af van fondsspecifieke omstandigheden. Een definitief oordeel zal daarom per fonds gegeven moeten worden.

per jaar ge
fonds kunnen
de generatie-
effecten van
collectief invaren
beperkt blijven
afhankelijk
van fondsspec
omstandigheid

③

Op basis van de juridische analyse en de berekeningen van het CPB acht het kabinet invaren in beginsel mogelijk, mits sprake is van een zorgvuldige besluitvorming en een evenwichtige belangenafweging door het fonds.

gaat

④

In de hoofdlijnennota wordt aangegeven dat het kabinet procedurele en materiële voorwaarden wil verbinden aan de besluitvorming over collectief invaren. Dit om te voorkomen dat de gevolgen daarvan disproportioneel bij bepaalde groepen belanghebbenden of generaties neerslaan.

= steun, basis voor de zorgvuldige afweging door pens. fts

Deze voorwaarden fungeren tezamen als een soort "richtlijn" voor de fondsen. Ze helpen om tot een zorgvuldige afweging te komen. Op voorhand kunnen ze uiteraard niet garanderen dat alle juridische risico's daarmee worden weggenomen.

Advies

U kunt aangeven dat u op de persconferentie zal aangeven dat het kabinet invaren in beginsel mogelijk acht en dat de voorwaarden die het kabinet zal vaststellen fondsen juist kunnen helpen om een afgewogen beslissing te nemen.

Overige relevante aspecten

Belang van de staat

Voor de volledigheid en voor uw achtergrondinformatie wordt daar in de toelichting nader op ingegaan.

II KORTINGEN - OVERGANG NAAR NIEUWE FTK

Ad B. Hoe gaan we om met de kortingsproblematiek en de overgang naar het nieuwe ftk
Sociale partners willen ook ingaan op de vraag wat de hoofdlijnennota kan betekenen voor de kortingen in 2013. Al eerder is toegezegd dat u daarover rond de zomer in overleg zal treden met de Stichting van de Arbeid.

Een voornemen om over te stappen op het nieuwe contract kan uiteraard geen reden zijn om de regels voor het nieuwe contract toe te passen op de bestaande situatie. Op die situatie is gewoon het bestaande ftk van toepassing.

Wel kunnen we bezien of maatregelen (uit de hoofdlijnennota) die zien op de verbetering van het toezicht op het huidige contract eerder kunnen worden toegepast. In eerste aanleg valt dan te denken aan toepassing van de ufr en toestaan van middeling van de dekkingsgraad.

Belang van de staat

Fondsen die in onderdekking verkeren mogen de premie niet dempen. Materieel betekent dit dat de premie hoger moet worden vastgesteld. Slechts door tijdelijk maatregelen van DNB (de zogenaamde adempauze) wordt van deze eis afgezien. De adempauze loopt echter af aan het eind van het jaar.

Belang van constateert terecht dat voor fondsen die de premie dempen er dus voor 2013 een premiestijging op de loer ligt. Die lastenverzwaring valt samen met de lastenverzwaringen die voortvloeien uit het begrotingsakkoord.

Advies

U kunt aangeven dat de premieverhoging op zich geen nieuws onder de zon is. Behalve dat de adempauze eindig is, is al eerder (op basis van de evaluatie van het ftk) aangekondigd dat de premiedemping voor het bestaande, nominale contract komt te vervallen. Dit om de nominale toezegging afdoende te financieren.

Procedureel kunt u uiteraard aangeven dat dit punt wel zal worden betrokken bij de besprekingen met de Stichting van de Arbeid.

Toelichting

ad I

splitting in
oud gesloten fonds
nieuw fonds

1. De hoofdlijnennota is te negatief over de mogelijkheden om uitsluitend voor nieuwe opbouw een nieuw fonds op te richten

Belang van de staat

Het bestaande fonds wordt dan een zogenaamd gesloten fonds: er zijn geen premie-inkomsten meer. De premie gaat naar het nieuwe fonds.

In onze analyse constateren we het volgende:

- > Uit de sommen van het CPB blijkt dat de economische vooruitzichten van het gesloten fonds niet gunstig zijn.
- > Door deze aanpak wordt de intergenerationale solidariteit doorbroken. Oude werknemers hebben veel rechten in het oude fonds, jongeren juist weinig.
- > Juist die (intergenerationale) solidariteit hebben we altijd als een van de wezenskenmerken van het stelsel beschreven. Intergenerationale solidariteit is bovendien een van de kenmerken waar de verplichtstelling in juridische zin op steelt.

Wijzelf deed ons niet gesloten, maar om niet te verliezen

Voorgaande neemt niet weg dat het een onderneming niet verboden is om te kiezen voor een variant waarbij voor nieuwe opbouw een nieuw fonds wordt opgericht. Op grond van de hierboven genoemde constatering, promoten we die mogelijkheid echter niet in de brief.

Sociale partners wijzen in dit verband veelal op de "Shell" variant. Strikt genomen gaat die vergelijking mank. Bij Shell wordt onderscheid gemaakt tussen groepen medewerkers. Er komt een nieuwe regeling voor nieuwe medewerkers, maar oude medewerkers houden de bestaande regeling. Hier gaat het om nieuwe opbouw versus reeds bestaande opbouw.

2. *De hoofdlijnennota is te weinig enthousiast over het nieuwe contract*

Het kabinet heeft altijd op het standpunt gestaan dat het fondsen niet zou dwingen tot een overstap op het nieuw contract. Dat betekent dat het oude contract ook mogelijk blijft. Feitelijk was dat al het uitgangspunt in de brief van 7 april 2010 waarin uw voorganger (naar aanleiding van de Commissie-Frijns en Goudswaard, alsmede de evaluatie van het ftk) zijn visie op de tweede pijler uiteen heeft gezet.

De keuze is aan sociale partners. Daarmee hangt samen dat de brief een relatief neutrale toon heeft. Het kabinet sorteert niet voor.

Ad.2. Ser-adviesaanvragen

De SER wil weten of en wanneer de SER van het kabinet adviesaanvragen kan verwachten over de onderstaande onderwerpen:

- Buiten reikwijdte

[Redacted text block]

[Redacted text block]

- Buiten reikwijdte

[Redacted text block]

[Redacted text block]

- Buiten reikwijdte

[Redacted text block]

2

de

terz lise
 JMB 27/4
 J.L.
 sec./dep.

JL dep
 AV, Pno

Ministerie van Sociale Zaken en
 Werkgelegenheid

Ministerie van Sociale Zaken
 en Werkgelegenheid

Postbus 90801
 2509 LV Den Haag
 Anna van Hannoverstraat 4
 T 070 333 44 44
 F 070 333 40 33
 www.szw.nl

geleideformulier nota's en brieven

Nota aan Minister

Onderwerp Concept hoofdlijnenbrief aan TK / Uitwerking Pensioenakkoord

Voorleggen aan	Afhandelen	Akkoord	Ter kennis-neming	Heenweg Routing	Paraaf/datum	Terug Routing	Paraaf/datum
Minister	☒	☐	☐	3	21/4	26/4	
Staats-secretaris	☐	☐	☐	3	22/4		
SG	☐	☐	☒	2			
pSG	☐	☐	☐				
DG Werk	☐	☒	☐	1	20/4		
DG P&I	☐	☐	☐				
IG SZW	☐	☐	☐				

Contactpersoon

Datum

20 april 2012

Onze referentie
 AV/PB/2011/6513

Voorleggen uiterlijk
 20 april 2012

Verzenden uiterlijk

Reden

Conform afspraak

Anders

BO/Adviseur

BO/CDS

20-4-2012 15:32

Paraaf/Datum	Medeparaaf/Datum
Auteur	☐ FEZ
Afdelings- hoofd	☐ WBIA
Directeur	☐ Anders
Communicatie voegt persbericht toe	☐ ja ☐ nee
Rapportage SZW-toets	☐ ja ☐ nee
Bijlage(n) bij nota/brief	Meezenden met uitgaande brief
1	☐
2	☐
3	☐
4	☐
5	☐
Afschriften naar	Inclusief bijlagen(n)
1 Archief/secr AV	☐
2 Dir AV / hoofd PB	☐
3 Soetendal / opsteller (PB)	☐
4 Corvers / Linssen (AV)	☐
5 Janusch (AV)	☐

Verzendinformatie

Elektronische tekstnaam brief

Aanwezig/bij toestel

Elektronische tekstnaam
brief bijlage(n)/rapport

Aanwezig/bij toestel

Gedrukte bijlage(n)/rapport

Aanwezig/bij toestel

Verzonden door

JAA

Verzonden door BO/CDS

Datum

20/4/2012

Datum

29/4

Minister

nota

- Compliment voor het verrichte werk!
- Ook de brief B voor Kamerleden nauwkeurig te volgen. Er moet een heldere samenvatting bij van 1/2 A4, met wettelijk schommels
- in een volgend stadium van deze brief dan in met vele redactionele wijzigingen.

Concept hoofdlijnenbrief / uitwerking
Pensioenakkoord

A.u.b. die
zest zelf aanbrengen.

Directie
Arbeidsverhoudingen
Afdeling Pensioenbeleid

Contactpersoon
[Redacted]

Datum
20 april 2012

Onze referentie
[Redacted]

Akkoord SG/DG

Ik adviseer u in ieder geval de concept-brief aan de TK te lezen, en eventueel de technische uitwerking, die de belangrijkste bijlage vormt. Het CPB-rapport en het invaarrapport (beide ook in concept) zijn louter om u een beeld te geven van het totale pakket; u hoeft die niet te lezen.

1 Status nota

Ter informatie

2 Aanleiding

U heeft de Tweede Kamer laten weten in mei een hoofdlijnennotitie te zullen sturen over de uitwerking van het Pensioenakkoord voor zover het de tweede pijler betreft. Bijgaand treft u een concept aan van deze brief. Dit concept wordt aanstaande maandag 23 april ook besproken in een ambtelijke 4-hoek.

3 Beslispunten/advies/beslistermijn

Niet van toepassing

4 Kernpunten

In de brief worden verschillende bijlagen benoemd. Deze stukken vormen inhoudelijk de kern van de uitwerking van het akkoord. Bijgaand treft u aan de uitwerking van het FTK, het concept-invaarrapport en de concept-rapportage van het CPB. Deze stukken zijn onder handen werk.

In de brief (en voor zover nodig in de bijlage) zal nog nadrukkelijk worden aangegeven op welke wijze recht is gedaan aan de relevante moties en toezeggingen. De brief zal ook nog worden voorgelegd aan Gert Riphagen.

Vooralsnog worden binnen het nieuwe ftk de bestaande contracten aangeduid als "contract 1" en de nieuwe contracten als "contract 2". We denken nog na over betere labels voor de beide contracten.

Ministerie van Sociale Zaken
en Werkgelegenheid

Postbus 90801
2509 LV Den Haag
Anna van Hannoverstraat 4
T 070 333 44 44
F 070 333 40 33
www.szw.nl

Contactpersoon

geleideformulier nota's en brieven

Nota aan Minister

Onderwerp Two-pager Situatie pensioenfondsen

Voorleggen aan	Afhandelen	Akkoord	Ter kennis-neming	Heenweg Routing	Paraaf/datum	Terug Routing	Paraaf/datum
Minister	☒	☐	☐	3			
Staats-secretaris	☐	☐	☒	3			
SG	☐	☒	☐	2			
pSG	☐	☐	☐				
DG Werk	☐	☒	☐	1			
DG P&I	☐	☐	☐				
IG SZW	☐	☐	☐				
Anders							
BO/Adviseur							
BO/CDS							

Datum

24 oktober 2011

Onze referentie

Voorleggen uiterlijk

25 oktober 2011

Verzenden uiterlijk

Reden

Ambtelijke vierhoek 27 oktober

	Paraaf/Datum	Medeparaaf/Datum
Auteur	 24/10	☐ FEZ
Afdelingshoofd	24/10	☐ WBJA
Directeur	24/10	☐ Anders
Communicatie voegt persbericht toe		☐ ja ☐ nee
Rapportage SZW-toets		☐ ja ☐ nee

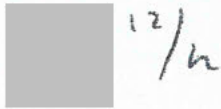
Bijlage(n) bij nota/brief	Meezenden met uitgaande brief	Afschriften naar	Inclusief bijlagen(n)
1 Two-pager Situatie pensioenfondsen	☒		☒
2	☐		☒
3	☐		☒
4	☐		☒
5	☐		☒

kopie

26/10

Verzendinformatie	
Elektronische tekstnaam brief	Aanwezig/bij toestel
Elektronische tekstnaam brief bijlage(n)/rapport	Aanwezig/bij toestel
Gedrukte bijlage(n)/rapport	Aanwezig/bij toestel

Verzonden door	Verzonden door BO/CDS
Datum	Datum

Minister

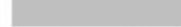
Contactpersoon

Datum

24 oktober 2011

Onze referentie

Bijlagen

Two-pager Situatie pensioenfondsen

nota

Two-pager Situatie pensioenfondsen

*met
beperken
woensdag woensdag woensdag
in de vierhoek van
op donderdag
12/10*

Akkoord SG/DG

1 Status nota

Ter beslissing

2 Aanleiding

Ten behoeve van behandeling in de vierhoek heeft u gevraagd om een two-pager over de actuele situatie van pensioenfondsen. Deze treft u hierbij aan. De two-pager is samen met ASEA opgesteld en voor commentaar voorgelegd aan FIN, AZ en DNB.

3 Beslispunten/advies/beslistermijn

- Gaat u akkoord met de inhoud van de two-pager?
- Na verwerking van uw eventuele commentaar zal de two-pager worden verzonden naar de ambtelijke vierhoek op 27 oktober ter voorbereiding van de politieke vierhoek
- Graag ontvangen wij uw reactie voor 27 oktober.

4 Kernpunten

- N.v.t.

Omdat premieverhoging op korte termijn slechts een beperkte bijdrage levert aan het herstel van de dekkingsgraad zullen de fondsen naar verwachting van de Pensioenfederatie een korting moeten aankondigen van gemiddeld 3% (met uitschieters naar 15%) die vervolgens uiterlijk in april 2013 doorgevoerd moeten worden afhankelijk van de stand per 31 december 2012.

Een korting van 3% leidt voor gepensioneerden met een gemiddeld aanvullend pensioen van 10.000 euro tot een koopkrachtdaling van 1% (zie tabel 1 in bijlage).

In april 2012 is korting bij maximaal 5 fondsen aan de orde (5.000 gepensioneerden).

De fondsbesturen zijn verantwoordelijk voor de uitvoering van de herstelplannen en dienen daarbij te zorgen voor een evenwichtige belangenbehartiging. In overleg met sociale partners is echter ook denkbaar dat de pensioenregelingen worden aangepast door bijvoorbeeld de opbouwpercentages te verlagen en de richtleeftijd te verhogen, waarmee wordt vooruitgelopen op het pensioenakkoord. Omdat verlaging van opbouwpercentages betrekking heeft op nieuwe opbouw, levert dit geen oplossing voor de lage dekkingsgraad. Wel creëert dit potentiële ruimte voor herstellpremies en de premies die nodig zijn om te voldoen aan de DNB-beleidsregel in geval van een dekkingstekort.

Kortingsmaatregelen zijn ingrijpend, maar rekeningen nog verder naar de toekomst doorschuiven heeft als gevaar aantasting van de intergenerationele solidariteit. Dit zou bovendien de invaarproblematiek naar de beoogde nieuwe pensioencontracten belasten. Een overweging is ook hoe lang het gerechtvaardigd is om te spreken van een ongewone situatie waarvoor de regels moeten worden aangepast. Vluchtgedrag door een tussentijdse aanpassing van bijvoorbeeld de rekenrente miskent de realiteit op de financiële markten. Japan laat zien dat de rente lang laag kan blijven.

Uitwerking pensioenakkoord (invaren oude rechten, nieuw FTK)

Bij de uitwerking van het pensioenakkoord zal het kabinet borgen dat schokken en onzekerheden zich op een voor alle generaties verantwoorde en duidelijke manier vertalen in pensioenopbouw en pensioeninkomen.

Deze aspecten spelen een belangrijke rol in het onderzoek naar de (juridische) mogelijkheden van het collectief dan wel individueel invaren van bestaande rechten in het nieuwe pensioencontract. Daarbij is aan het CPB gevraagd berekeningen uit te voeren die duidelijk maken hoe recht kan worden gedaan aan het uitgangspunt van een evenwichtige verdeling van de lasten en lasten over de verschillende generaties.

Het streven is de onderzoeken uiterlijk februari 2012 af te ronden, gelijktijdig met een plan van aanpak ten aanzien van de pensioencommunicatie.

Parallel aan de onderzoeken loopt de ontwikkeling van een nieuw financieel toetsingskader waarbij enerzijds wordt gewaarborgd dat de bestaande contracten beter worden waargemaakt en anderzijds ruimte wordt aan het nieuwe contract. Ook de hoofdlijnen van het nieuwe FTK dienen in februari 2012 beschikbaar te zijn.

Weinig geld in kas voor indexatie pensioenen

Het is duidelijk dat rekening moet worden gehouden met de mogelijkheid dat pensioenen de komende jaren niet of beperkt geïndexeerd kunnen worden, of zelfs worden gekort. Hoeveel is echter niet duidelijk. De bijlage geeft inzicht in de koopkrachtgevolgen van één respectievelijk twee jaar niet indexeren, waarbij één jaar niet indexeren een gelijke effect heeft als een korting van 2,5 à 3%.

De problematiek van te weinig geld in kas voor de indexatie van pensioenen verandert niet door de overgang op nieuwe contracten. Wel vraagt de komst van de nieuwe contracten om een tijdige oplossing van het financieringstekort voor de bestaande rechten.

LAGE

Koopkrachtgevolgen van niet indexeren en korten van pensioenen

Tabel 1 geeft inzicht in de koopkrachtgevolgen voor gepensioneerden indien één respectievelijk tien jaar niet wordt geïndexeerd¹. Het jaarlijkse effect van niet indexeren is ongeveer -1%, wat betekent dat als gevolg van niet indexeren huishoudens met pensioen ieder jaar circa 1% in koopkracht achterblijven bij andere huishoudens. Overigens is het koopkrachteffect van één jaar niet indexeren bij een loonontwikkeling van 3% en een inflatie van 2% vergelijkbaar met een korting op het pensioen van 2½ tot 3%.

De nadelige effecten voor werkenden manifesteren zich pas wanneer zij met pensioen gaan. Tabel 2 geeft voor twee salarisniveaus het effect weer als het pensioen voor 10% wordt gekort dan wel circa vijf jaar lang niet wordt geïndexeerd. Dit geeft een beeld van de wijze hoe de huidige pensioenproblematiek kan neerslaan over verschillende leeftijdscohorten. Uit deze tabel blijkt dat het de huidige pensioenproblematiek niet alleen voor de huidige gepensioneerden een groot inkomenseffect heeft, maar dat dit ook doorwerkt naar de toekomstige pensioenen van de huidige werknemers.

Oudere werknemers zullen rekening moeten gaan houden met een lager pensioen dan zij tot nu toe verwacht hebben. Weliswaar is het door langer door te werken mogelijk om het pensioen aan te vullen, voor werknemers die na 2020 65 jaar worden geldt echter ook al dat zij langer door moeten werken omdat de AOW-leeftijd wordt verhoogd.

Tabel 1: Inkomenseffect niet indexeren Tabel 2: Effect korting van 10% of circa 5 jaar niet indexeren per cohort ¹

	1 jaar
V (alleenstaand)	
en) AOW	0
/ +10000	-1
/ +20000	-1
V (paar)	
en) AOW	0
V +10000	- ¾
V +20000	-1 ¼

Leeftijd in 2011	Modaal	2xmodaal
65-jarige	-8	-10
55-jarige	-6	-8
45-jarige	-4	-5
35-jarige	-2	-2
25-jarige	-1	-1

¹ Procentueel effect op bruto pensioeninkomen, inclusief AOW-pensioen

¹ Er is gerekend met een loonontwikkeling van 3%, een inflatie van 2%, en een indexatieambitie die voor 65% de loonontwikkeling volgt en voor 35% de prijsontwikkeling. Dit is conform de doorrekening van het CPB bij de commissie Goudswaard.

Ter J:die
 [Redacted]
 [Redacted]
 [Redacted]

Ministerie van Sociale Zaken en
 Werkgelegenheid

SPOED
VERZOEK
MINISTER
VOOR 16.00.12

13 SEP. 2012
 pk

AV 1052
 Jh 1/2

Ministerie van Sociale Zaken
 en Werkgelegenheid

Postbus 90801
 2509 LV Den Haag
 Anna van Hannoverstraat 4
 T 070 333 44 44
 F 070 333 40 33
 www.szw.nl

Contactpersoon
 [Redacted]

geleideformulier nota's en brieven

Nota aan Minister

Onderwerp Bestuurlijk overleg met ouderenorganisaties/politieke jongerenorganisaties

Voorleggen aan	Afhandelen	Akkoord	Ter kennis-neming	Heenweg Routing	Paraaf/datum	Terug Routing	Paraaf/datum
Minister	☒	☐	☐				
Staats-secretaris	☐	☐	☐				
SG	☐	☐	☐				
pSG	☐	☐	☐				
DG Werk	☐	☒	☐				
DG P&I	☐	☐	☐				
IG SZW	☐	☐	☐				

Datum
 16 april 2012

Onze referentie
 [Redacted]

Voorleggen uiterlijk
 16 april 2012

Verzenden uiterlijk

Reden
 verzoek minister

Anders

BO/Adviseur

BO/CDS

	Paraaf/Datum	Medeparaaf/Datum
Auteur	[Redacted]	☐ FEZ
Afdelingshoofd	[Redacted]	☐ WBJA
Directeur	[Redacted]	☐ Anders
Communicatie voegt persbericht toe		☐ ja ☐ nee
Rapportage SZW-toets		☐ ja ☐ nee

Docmannummer Persbericht

PLATO nummer

Bijlage(n) bij nota/brief	Meezenden met uitgaande brief	Afschriften naar	Inclusief bijlagen(n)
1	☐	1 Archief	☒
2	☐	2 Secr. PB	
3	[Redacted]	[Redacted]	
4	☐	4	☐
5	☐	5	

Verzendinformatie

Elektronische tekstnaam brief
 Elektronische tekstnaam brief bijlage(n)/rapport
 Gedrukte bijlage(n)/rapport

Aanwezig/bij toestel

Aanwezig/bij toestel

Aanwezig/bij toestel

Verzonden door [Redacted] Verzonden door [Redacted]

Datum 16-4-2012 Datum

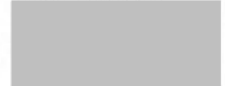

17/4

Minister

Contactpersoon

Datum

16 april 2012

Onze referentie

nota

Bestuurlijk overleg met ouderenorganisaties en
politieke jongerenorganisaties

Akkoord SG/DG

1 Status nota

Ter voorbereiding

2 Aanleiding

- Komende woensdagochtend 18 april a.s. ontvangt u de politieke jongerenorganisaties (tussen 9.30u-11.00u) en de ouderenorganisaties, vertegenwoordigd door CSO (tussen 11.30-13.00u) over FTK en invaren oude rechten.
- Ambtelijk wordt u bijgestaan door DG Werk,

3 Beslispunten/advies/beslistermijn

N.v.t.

4 Kernpunten

- Wij adviseren u om DG Werk in beide overleggen aan de hand van sheets een korte presentatie te laten geven over de uitwerking van het FTK en de uitkomsten ("highlights") van het invaaronderzoek. De presentatie is bijgevoegd. Ten behoeve van de sheets over het invaren van opgebouwde pensioenaanspraken in het nieuwe pensioencontract is als bijlage in een afzonderlijk memo een toelichting opgenomen (bijlage 1).
- Ook is als bijlage bij deze nota een memo toegevoegd over de juridische bevindingen van het invaren (bijlage 2). De inhoud is in technische zin met de ouderen- en jongerenorganisaties besproken.
- Na de presentatie is er voor de politieke jongerenorganisaties en de ouderenorganisaties gelegenheid om hun opvattingen daarover te geven.
- De afgelopen periode is diverse malen technisch constructief overleg geweest met ouderenorganisaties en de politieke jongerenorganisaties.
- U kunt aan het slot van het overleg het proces schetsen.
  - Er wordt hard gewerkt aan de hoofdlijnennotitie FTK. Daarin zullen de laatste inzichten worden verwerkt.

- Door het CPB wordt hard gewerkt om het invaarrapport af te ronden.
- Hetzelfde geldt voor de juridische analyse van het invaren. Daarover vindt op dit moment overleg plaats met advocaten.
- Het is de bedoeling dat op 16 mei a.s. de hoofdlijnennota en de onderzoeksresultaten in de ministerraad worden behandeld. Nadat de MR akkoord is gegaan, zullen de stukken naar de TK worden gestuurd.

Datum
16 april 2012

Onze referentie

MEMO

Directie [REDACTED]

Datum: 16 april 2012

Onderwerp: Toelichting op sheets invaren (*bijlage 1*)

Opzet CPB-analyse invaren:

- Het CPB heeft berekeningen gemaakt rond de effecten van invaren. Hierbij is voor een groot aantal (5.000) economische scenario's nagegaan hoeveel pensioen de komende 80 jaar wordt opgebouwd en uitgekeerd, onder:
  - het huidige toetsingskader
  - de aanscherping van het huidige toetsingskader (FTK1)
  - het toetsingskader voor het nieuwe pensioencontract (FTK2).
- Deze berekeningen zijn zowel gemaakt voor een gemiddeld pensioenfonds uitgaande van de huidige dekkingsgraad van ca. 100 nominaal, als voor alternatieve pensioenfondsen (groener/grijzer, afwijkende beleggingsmix, ander premiebeleid, andere startdekkingsgraad).

Resultaten overgang FTK1 naar FTK2 (I): kans op korten

- Het financiële toetsingskader van het nieuwe pensioencontract (FTK2) richt zich minder exclusief op het beschermen van de nominale toezeggen dan het huidige toetsingskader.
- Uit de CPB-berekeningen komt dan ook - niet verrassend - naar voren dat binnen FTK2 vaker gekort wordt dan binnen FTK1.
- Echter, de diepte van de kortingen in het FTK2-contract is veel minder groot dan in het FTK1-contract. Dit komt omdat tegenvallers worden uitgesmeerd over 10 jaar, terwijl in FTK1 bij lage dekkingsgraden al in 3 jaar moet worden hersteld.
- Per saldo wordt binnen FTK2 een minder grotere inbreuk gemaakt op de nominale zekerheid dan in FTK1. Ook is er sprake van een stabielere patroon van indexatie.

Resultaten overgang FTK1 naar FTK2 (II): generatie-effecten

- De overgang van FTK1 op FTK2 heeft gevolgen voor de verdeling van lasten en baten over generaties. Het CPB heeft om zich te krijgen op deze verschuivingen het netto profijt in kaart gebracht per generatie, onder FTK1 en FTK2.
- Uit de berekeningen komt naar voren dat het sterk van de specifieke situatie afhangt of oude dan wel jonge generaties juist profiteren van de overgang van FTK1 naar FTK2.
- Bij een redelijk gemiddelde beleggingsmix van 50% aandelen en 50% obligaties hebben met name de oudere generaties baat bij de overgang van FTK1 naar FTK2. Gegeven de relatief lage dekkingsgraad (100% nominaal) hebben zij er baat bij dat de uitsmeerperiode in slecht weer scenario's toeneemt van 3 jaar (huidige hersteltermijn) naar 10 jaar (spreidingsperiode in de RAM). De toekomstige generaties betalen de rekening hiervoor.
- Bij een veel terughoudender beleggingsmix van 20% aandelen en 80% obligaties hebben de oudere generaties geen baat bij de overgang van FTK1 naar FTK2, en gaat juist jongeren op vooruit. Doordat minder beleggingsrisico wordt gelopen, hebben 'slecht weer'-scenario's minder impact. Ouderen hebben dus niet veel baat

bij de inwisseling van de huidige hersteltermijn van 3 jaar voor een spreidingsperiode van 10 jaar.

N.b. het CPB is nog bezig met laatste berekeningen van varianten. Mogelijk worden de definitieve resultaten nog iets aangepast tov de hier gepresenteerde effecten (dinsdag 17 april ontvangen wij nieuwste cijfers van het CPB). Overigens is in de gepresenteerde cijfers is al uitgegaan van een egalisatiereserve van 20%.

Mogelijkheden om effecten te dempen

- Er zijn mogelijkheden om de generatie-effecten bij invaren te dempen. Te denken valt aan een egalisatiereserve, variatie in de lengte van de spreidingsperiode, of specifieke overgangsregelgeving (bijv. kortere spreidingsperiode voor tekorten in reële termen op het moment van invaren).
- Ook valt te denken aan aanvullende eisen om te mogen invaren, bijvoorbeeld omtrent de minimale dekkinggraad op het moment van invaren.

MEMO

Directie [REDACTED]

Datum: 16 april 2012

Onderwerp: Voorlopige juridische bevindingen bij invaren van opgebouwde pensioenaanspraken in het nieuwe pensioencontract (**bijlage 2**)

Noodzakelijke stappen voor invaren

- Invaren van bestaande pensioenaanspraken- en rechten in het nieuwe pensioencontract is in beginsel mogelijk;
- De wetgever dwingt niet tot invaren. De wetgever schept voorwaarden om collectief invaren mogelijk te maken;
- De beslissing om in te varen is aan sociale partners en pensioenfondsbesturen op decentraal niveau;
- Besluitvorming over invaren vergt zorgvuldige motivering op basis van fondsspecifieke situatie;
- De keuze voor een nieuw pensioencontract wordt altijd gevolgd door een wijziging van de pensioenovereenkomst;
- Op de keuze voor een nieuw pensioencontract volgt een waardeoverdracht als wordt besloten dat die nieuwe contract ook gaat gelden voor bestaande pensioenaanspraken- en rechten.

Collectief invaren

- Collectief invaren van in het verleden opgebouwde pensioenaanspraken en rechten, waarbij deze minder hard worden omdat zij afhankelijk worden van de ontwikkeling op de financiële markten en levensverwachting, leidt tot een inbreuk op het door het Europees Verdrag van de Rechten van de Mens (EVRM) beschermde eigendomsrecht;
- Bestaande pensioenrechten zijn eigendomsrecht in de zin van het EVRM;
- Inmenging in het eigendomsrecht is toegestaan mits die inmenging gerechtvaardigd is. Daarbij doen zich voor de Staat de volgende vragen voor:

Is inbreuk op het eigendomsrecht bij wet voorzien?

De wetgever kan de PW en andere relevante regelgeving aanpassen en hiermee een mogelijkheid creëren tot het collectief invaren van pensioenaanspraken en -rechten. De inbreuk op het eigendomsrecht is in dat geval "bij wet voorzien" en dus legitiem.

Dient inbreuk een algemeen belang?

- De nieuwe pensioencontracten dragen bij aan een toekomstbestendig stelsel van aanvullende pensioenen en heeft collectief invaren meerwaarde.
- Door de vergrijzing en toenemende kwetsbaarheid voor financiële risico's staat de toekomstbestendigheid van het Nederlandse pensioenstelsel onder druk staat. Om op deze destabiliserende factoren te kunnen inspelen is het van belang dat de transparantie van de pensioenovereenkomst toeneemt door risico's expliciet te beleggen en uit te gaan van een reële pensioenambitie waarbij het de spanningsveld tussen de wens van een reëel pensioen (dat waardevast is in termen van koopkracht) en het nominale toezichtskader wordt doorbroken.

- De Staat heeft met name op sociaal-economisch terrein een ruime beoordelingsvrijheid bij het bepalen of een maatregel in het algemeen belang is. In dat kader is het aannemelijk dat het wettelijk mogelijk maken van collectief invaren een voldoende algemeen belang dient om een inbreuk op het eigendomsrecht te rechtvaardigen.

Is de inbreuk proportioneel?

- Gelet op het belang van een houdbaar en toekomstbestendig pensioenstelsel, afgewogen tegen de mate waarin inbreuk wordt gemaakt op het eigendomsrecht op de opgebouwde pensioenaanspraken/rechten, kan worden aangenomen dat deze inbreuk niet alleen gerechtvaardigd is maar tevens proportioneel.
- De overstap op de nieuwe contracten onder FTK2 kan beperkte positieve herverdelingseffecten hebben voor de oudere generatie ten koste van de jongere generaties. Er kunnen maatregelen genomen worden om deze effecten te beperken. Daarbij kan worden gedacht aan het introduceren van een egalisatiereserve en het stellen van eisen aan de minimale dekkingsgraad waarbij mag worden ingevaren.
- Ervan uitgaande dat de herverdelingseffecten zoveel mogelijk worden beperkt door het stellen van randvoorwaarden door de wetgever kunnen enige herverdelingseffecten acceptabel zijn met het oog op een toekomstbestendig, stabiel en solidair pensioenstelsel.
- Per pensioenfondsen zal echter moeten worden afgewogen of het invaren van opgebouwde rechten acceptabel is met het oog op het optreden van mogelijke herverdelingseffecten. Dat is een beslissing die op decentraal niveau genomen zal moeten worden aan de hand van de kaders die de wetgever stelt aan het collectief invaren van opgebouwde pensioenaanspraken en rechten.

N.B. Er vindt op dit moment overleg plaats met advocaten over de risico-aansprakelijkheid van de Staat, de toezichthouder (DNB) en pensioenfondsen

Het FTK

16 april 2012

Gemeenschappelijke punten

- Altijd rekening houden met inflatie en rendement ("reëel sturen")
- Transparante toedeling risico's (compleet contract)
- Uniforme communicatie over opbouw, koopkracht en risico
- Levensverwachtingaanpassingsmechanisme als optie
- Vermindering volatiliteit

Twee stromen

	FTK 1 ("bestaand")	FTK 2 ("nieuw")
Contract	Collectieve uitkeringsovereenkomst	Collectieve premieovereenkomst
Waarderen	Opgebouwde aanspraak	Opgebouwde aanspraak incl. indexatie
Richtpunt sturing	Opgebouwde aanspraak	Bezittingen
Sturen door	Herstellen (expliciete staffel)	Spreaden (expliciete RAM)
Grenzen	Ondergrens (105% nominaal)	Geen ondergrens
Effecten	Laat korten, grotere korting	Snel korten, kleine kortingen

Overzicht waardering

Contract	FTK 1	FTK 2
Technische voorziening	Opgebouwde aanspraak	Opgebouwde aanspraak Incl. Indexatie
Buffer	Indexatiereserve (met bodem ca 125%)	N.v.t.
Discontovoet	Risicovrij + ufr	Risicovrij + ufr + opslag rendement - afslag indexatie
Rendement en indexatie	Via dekkingsgraad	Via discontovoet
Normdekkingsgraad	Ca. 135% nominaal (bij volledige indexatie)	100% reeel
Indexatieambitie	Geen minimum	Minimaal prijsinflatie
Dekkingsgraadmiddeling	3 maanden	3 maanden

Discontovoet FTK 2

voor reële aanspraken

- Swap-rente als startpunt
- Toepassing van ufr (cf Solvency II)
- Uniforme risico-opslag
- Afslag: minimaal prijsindexatie

Discontovoet FTK 1

voor nominale aanspraken

- Swap-rente als startpunt
  - Toepassing van ufr (cf Solvency II)
- => daarnaast: indexatiereserve (i.p.v. stap 3 en 4)
- => Hoogte afhankelijk van rendement

Overzicht sturing

Sturing	FTK 1	FTK 2
Aanpassing	Staffel	RAM
Sturingsvariabele	Nominale dekkingsgraad	Reële dekkingsgraad
Normdekkingsgraad	Ca. 135% nominaal	100% reëel
Ondergrens ("zacht")	105% nominaal	Geen
Inhoud	Gedeeltelijke indexatie tussen ondergrens en normdekkingsgraad	Schokken evenredig spreiden
Termijn	3 jaar+12 jaar (pm)	Spreidingstermijn max. 10 jaar (pm)
Vorm	Kruiend ijs < 105% nominaal Dakpan > 105% (pm)	Dakpan
Bijstorting mogelijk?	Ja	Ja, maar dan ook bovenkant RAM limiteren (ivm fiscaliteit)
LAM aanspraken voor 2014?	Optioneel**	Optioneel

** keuze voor LAM = invaren, ook in FTK 1 (tenzij aanpassing via indexatiekorting loopt)

Haalbaarheidstoets vooraf

voor FTK 1 en FTK

2

- Ambitie: verwacht pensioenresultaat/toekenning verwachting
- Risico: maximale onderschrijdingskans
- Ex ante toetsing herstellvermogen staffel FTK 1
- Ex ante zekerheidstoetsing aan 97,5% ("invaarproof")

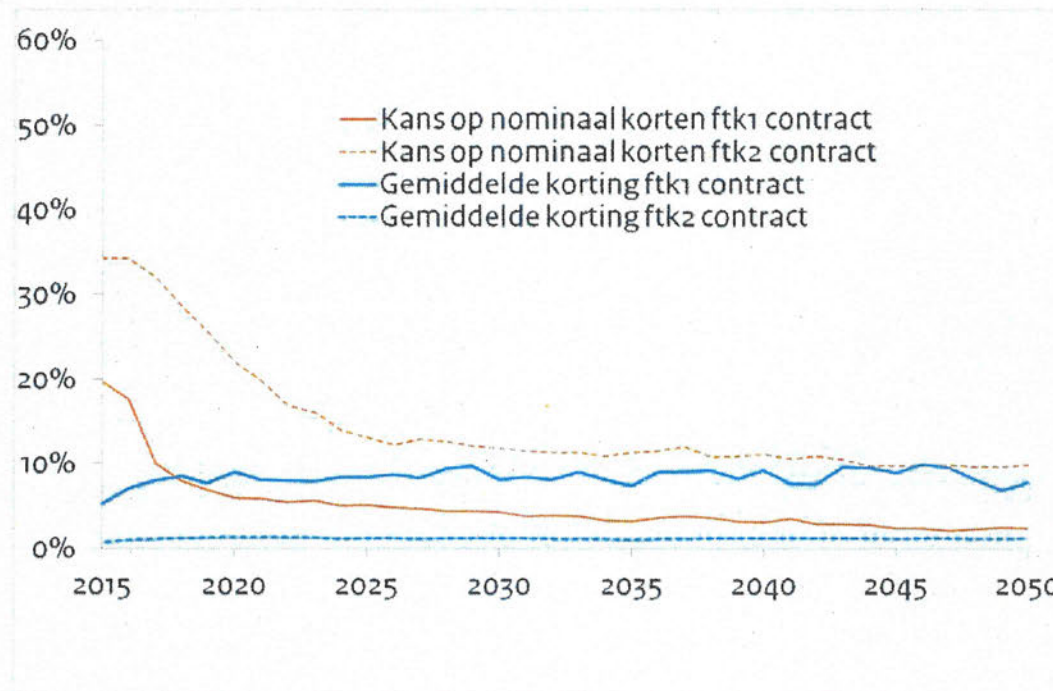
Aandachtspunt uniforme opslag

- Bij bijv. grijze fondsen: $\text{discontovoet} > \text{rendement}$
- "Te hoge dekkingsgraad", te snel uitdelen
- Omvang effect?
- Te ondervangen via haalbaarheidstoets?
- Instrumenten DNB?

CPB-resultaten invaren (I)

- In FTK2 vaker nominaal korten dan in FTK1, maar veel lagere gemiddelde korting

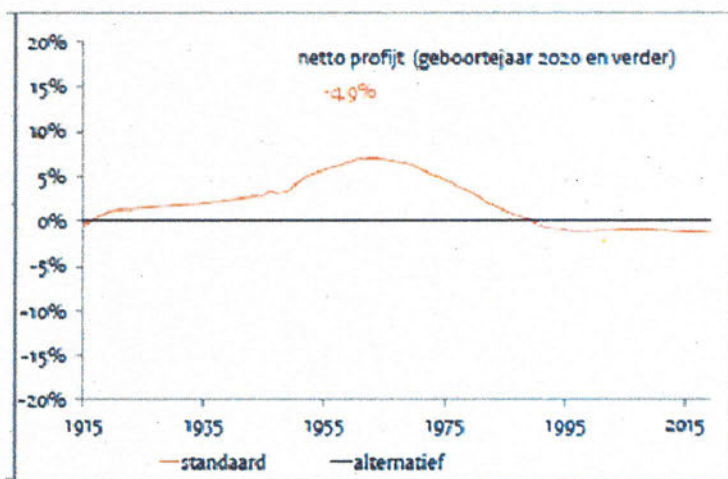
- Per saldo meer nominale zekerheid en stabielere indexatie

CPB-resultaten invaren (II)

Generatie-effecten zijn sterk afhankelijk van de situatie

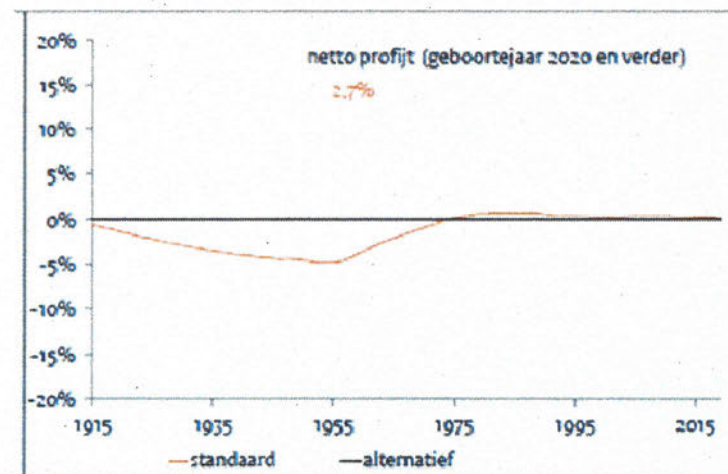
Mix 50% aandelen/50% obligaties

Netto profijt, proc. verandering, per geb. jr.

Mix 20% aandelen/80% obligaties

Netto profijt, proc. verandering, per geb. jr.

Dempen generatie-effecten

- Finetuning is mogelijk door:
  - Egalisatiereserve
  - Lengte spreidingsperiode
  - Overgangsregelgeving
  - Eisen om te mogen invaren (bijv. dekkinggraad)

tez usk
IRC
Jle
/sec/dep

L30611

Ministerie van Sociale Zaken en
Werkgelegenheid

Ministerie van Sociale Zaken
en Werkgelegenheid

Postbus 90801
2509 LV Den Haag
Anna van Hannoverstraat 4
T 070 333 44 44
F 070 333 40 33
www.szw.nl

Contactpersoon

geleideformulier nota's en brieven

Nota aan Minister

Onderwerp Themastaf Pensioenakkoord bij Ministerie van Financiën

Voorleggen aan	Afhandelen	Akkoord	Ter kennisneming	Heenweg Routing	Paraaf/datum	Terug Routing	Paraaf/datum
Minister	☐	☒	☒ 3		Min 23/6		
Staatssecretaris	☐	☐	☒ 3				
SG	☒	☐	☐ 2				
pSG	☐	☐	☐				
DG Werk	☒	☐	☐				
DG P&I	☐	☐	☐				
IG SZW	☐	☐	☐				

Datum
27 juni 2011

Onze referentie

Voorleggen uiterlijk
28 juni 2011

Verzenden uiterlijk

Reden
Themastaf op 30-06-2011 om
10u

Anders

BO/Adviseur

BO/CDS

2079/11 13.40 uur

Paraaf/Datum

Medeparaaf/Datum

Auteur

FEZ

Afdelingshoofd

WBJA

Directeur

Anders

Communicatie voegt persbericht toe

ja nee

Docmannummer Persbericht

Rapportage SZW-toets

ja nee

PLATO nummer

Bijlage(n) bij nota/brief

Meezenden met
uitgaande brief

Afschriften
naar
1 Archief

Inclusief
bijlagen(n)

1 Achtergrond paper FIN "pensioenen"

2

3

4

5

Verzendinformatie

Elektronische tekstnaam brief

Aanwezig/bij toestel

Elektronische tekstnaam

brief bijlage(n)/rapport

Aanwezig/bij toestel

Gedrukte bijlage(n)/rapport

Aanwezig/bij toestel

Verzonden door

Verzonden door BO/CDS

Datum

Datum

Minister

Handwritten red mark

[Redacted]

Contactpersoon

[Redacted]

Handwritten signature

nota

Themastaf pensioenakkoord bij Ministerie van
Financiën

Handwritten initials

[Redacted]

Datum
27 juni 2011

Akkoord SG/DG

*Fin heeft veel spreken uitgenodigd
1/2 uur. Ik adviseer u vooral te
luisteren en aan te de in gebro*

Onze referentie

[Redacted]

1 Status nota

- Ter voorbereiding

*zijn de onderwerpen
die we nog gaan doen. Het
bevat voor geen nieuws en kunt u
gerust ongetere laten.*

2 Aanleiding

- Komende donderdag 30 juni vindt van 10 tot 11:30 uur op het Ministerie van Financiën een thematische Ministerstaf plaats over aanvullende pensioenen, in het bijzonder over het pensioenakkoord. U bent door de Minister van Financiën uitgenodigd om ook bij deze themastaf aanwezig te zijn.
- U zult vanuit ambtelijk SZW worden vergezeld door [Redacted]

Handwritten signature

3 Beslispunten/advies/beslistermijn

- N.v.t.

4 Kernpunten

- Doelstelling van de bijeenkomst is om inzicht te verkrijgen in de mate waarin het pensioenakkoord (verder: PA) stappen zet richting een toekomstbestendige tweede pijler. Ook zullen de aandachtspunten en uitwerkingsvraagstukken bij het PA worden geïnventariseerd.

[Redacted]

heeft zich de afgelopen periode kritisch uitgelaten over het PA, met name over de verdeling van lusten en lasten tussen jongere en oudere generaties. Dit aspect zal in zijn presentatie ook veel aandacht krijgen. Verder zal hij vermoedelijk voorstellen doen in het kader van de nadere uitwerking van het PA.

- Na afloop van deze presentatie zal DG Rijksbegroting Laura van Geest een discussie inleiden en voorzitten.
- Als discussianten heeft de Minister van Financiën uitgenodigd:

[Redacted]

-
- Ambtelijk Financiën heeft een toelichtend achtergrondpaper voor hun minister gemaakt, dat ter informatie bij deze nota is gevoegd.
  - Daarnaast heeft Financiën een aantal stellingen geformuleerd om de discussie te structureren:

- "Jongeren moeten niet zeuren over de consequenties van invaren van oude rechten in het nieuwe pensioencontract. In het huidige contract zouden ze ook opdraaien voor tekorten in verband met oude rechten."
- "Ouderen moeten niet zeuren over het loslaten van zekerheid als consequentie van invaren van oude rechten in de nieuwe contracten. Een redelijke kans op een goede pensioenuitkomst is te prefereren boven een zekere pensioenuitkomst die in waarde zal verminderen."
- "Het is redelijk om van werknemers te verlangen te anticiperen op een (toegenomen) kans op een lager (of hoger) pensioenresultaat"
- "De waarde van het nieuwe pensioencontract zal zich vooral moeten bewijzen bij het managen van opwaartse risico's (teveel uitkeren bij gezonde financiële markten)."
- "Het gebruik van een risicovolle discontovoet zal tot gevolg hebben dat de pensioenkas binnen 15 jaar (onherstelbaar) leeg zijn."
- "De lange beleggingshorizon van pensioenfondsen is een mythe. De beleggingshorizon is veel korter dan mensen veronderstellen en rechtvaardigt daarom geen groot bezit in aandelen meer."
- "Het karakter van zachte rechten maakt dat pensioenfondsbestuurders geen enkele stimulans meer zullen ervaren voor een adequaat en prudent beleggings- en risicomanagementbeleid."
- "Het karakter van zachte rechten maakt dat toezichthouders onvoldoende aangrijpingspunten zullen hebben voor een adequate beoordeling van de kwaliteit van de pensioenuitvoering (of verwachtingen in redelijkheid zullen kunnen worden waargemaakt)."
- "Een pensioenaanspraak die bestaat uit een harde kern (lage garantie) + een zachte schil (voorwaardelijk deel) is robuuster en sluit beter aan bij behoeften van werknemers dan volledig voorwaardelijke pensioenaanspraken."
- "FNV Bondgenoten houdt beter rekening met de pensioenbehoeften van werknemers, gepensioneerden en jongeren dan het volledig voorwaardelijke contract dat wordt voorgesteld in het pensioenakkoord."
- "Gebruik de ruimte in het pensioenakkoord om 'decentrale afspraken' te maken niet voor pensioenfondsspecifieke afspraken, maar voor differentiatie naar groepen."

Datum
27 juni 2011

Onze referentie

Achtergrond paper "pensioenen" ten behoeve van M-staf deelnemers

Deze achtergrondnotitie schetst kort

1. Problematiek vergrijzende pensioenfondsen
2. Huidig toezicht en aanpassingen (FTK)
3. Introductie nieuw contract (kern van pensioenakkoord) en potentiële elementen in nieuw toezichtkader (FTK2)
4. Herverdelingseffecten

Dit paper ambiert niet met eigen standpunten te komen, maar tracht een beknopte weergave van verscheidene elementen die ter sprake zijn gekomen bij de discussie over pensioenfondsen te schetsen

1) Problematiek pensioenfondsen. Verschuiving van opbouwfase naar uitkeringsfase, wegvallen premiestuur

Enkele ontwikkelingen hebben de pensioenfondsen in een complexe situatie doen belanden

- **Vergrijzing.** Hierdoor zijn de activa van pensioenfondsen substantieel gegroeid ten opzichte van de jaarlijkse premies.
- **Sneller dan verwacht stijgende levensverwachting;** Hierdoor is het pensioenproduct sneller dan verwacht steeds duurder geworden
- **Grotere schokken op de financiële markten.** Hierdoor zijn de vereiste buffers, nodig om harde pensioenbeloftes met een hogere mate van zekerheid te kunnen waarmaken, groter geworden.

Tabel 1: Kerncijfers pensioenfondsen (jaarverslag DNB 2010)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010
Reële dekkingsgraad (%)	93	102	108	71	81	80
Nominale dekkingsgraad marktrente (in %)	125	139	144	95	109	107
15 jaar zero coupon rente (%)	3,68	4,30	4,90	4,00	4,12	3,77
Premies pensioenfondsen (in % van de bruto loonsom)	10,4	9,2	8,4	8,3	8,8	8,8
Belegd vermogen voor risico fonds (EUR mld)	616	660	689	578	666	745
Rendement (%)	12,9	7,7	3,8	-17,3	15,9	12,1

Tabel 1 laat zien dat de gemiddelde dekkingsgraden van pensioenfondsen tussen 2007 en 2008 met ca 50 procentpunt daalden, mede door forse daling risicovrije rente. Sindsdien herstellen ze maar mondjesmaat en blijft de risicovrije rente relatief laag.

Traditioneel kon bij dergelijke lage dekkingsgraden van pensioenfondsen worden bijgestuurd via premieverhogingen en bijstortingen van de werkgever. Balanstotalen van pensioenfondsen zijn echter inmiddels substantieel groter (ca 700 mld.) dan de jaarlijkse premie opbrengsten (ca 25 mld.). Dit stelt beperkingen aan de manier waarop pensioenfondsen met schokken kunnen omgaan. Een verhoging van de premies om eventuele tekorten aan te vullen volstaat niet meer. Premies zijn al relatief hoog zijn. Een luttel 1% verbetering in de dekkingsgraad zou al een verhoging van de premies met 33% vereisen. Nog hogere premies zouden Nederlandse concurrentiekracht kunnen schaden. Het premiestuur werkt ook altijd pro-cyclisch.

Dit botte premiestuur wordt vergezeld door een dalende gemiddelde looptijd van verplichtingen van grote, relatief grijze pensioenfondsen. Hoewel pensioenfondsen nog steeds een relatief looptijd hebben wordt de uitkeringsfase relatief belangrijk ten opzichte van de inkomstenfase.

Sinking giants

Dit kan in theorie zelfs leiden door wat in pensioenland "sinking giants" worden genoemd; Indien een pensioenfonds meer uitkeert aan pensioenen dan nieuwe rechten opbouwt (uitkeringsfase) zal het krimpen, en zal een eventueel dekkingstekort als percentage groeien ten opzichte van de resterende verplichtingen. Tegenover elk bedrag aan activa waarmee een pensioen kan worden uitgekeerd staat weliswaar een vergelijkbaar bedrag aan verplichtingen dat kan worden weggestreept, maar het dekkingstekort zal in absolute zin hetzelfde blijven, en dus relatief groeien. Een negatieve spiraal zal kunnen ontstaan bij netto cash outflows. Hoe sneller deze daling plaatsvindt, hoe hoger de risicopremie op de resterende activa zal moeten zijn om tegelijkertijd het dekkingstekort te verkleinen. ¹ We spreken hier van sinking giants.

Pensioenfondsen bezaten gemiddeld een positieve nominale dekkingsgraad van 107% aan het einde van 2010.² Aan formele verplichtingen kan dus gemiddeld genomen worden voldaan, en van dekkingstekorten ten aanzien van het nakomen van nominale verplichtingen is voor het gemiddelde pensioenfonds geen sprake.³ Echter, de gemiddelde reële dekkingsgraad van pensioenfondsen zit momenteel rond de 80% (in 2007 was dit 108%, en in 2008 71%). Deze reële dekkingsgraad geeft aan in hoeverre er ook volledig geïndexeerd kan worden. Voor zover werknemers nog een geïndexeerd, of waardevast pensioen verwachten zou een dergelijke negatieve spiraal best al eens dichterbij kunnen zijn dan we veronderstellen. Indexatie zal dan zeer voor altijd zo goed als onmogelijk zijn. Een nieuwe schok, bijvoorbeeld als gevolg van een wanordelijke default in Griekenland, zou daarnaast ook destabiliserend kunnen werken ten aanzien van de nominale pensioenverplichtingen.

Door de wettelijk mogelijkheid van pensioenfonds als ultimum remedium de harde pensioenrechten te korten is het idee van een als een fietsband leeglopend pensioenfonds wat lastig voor te stellen. Als DNB goed haar werk doet en snel genoeg dwingt tot afstempelen zal een onstopbare negatieve spiraal vermeden kunnen worden. Het is echter wel zo dat de timing van afstempelen grote herverdelingseffecten tot gevolg kan hebben. Niet op tijd afstempelen betekent dat er langer dan noodzakelijk te hoge pensioenen te lang aan gepensioneerden betaald. Daarnaast zou het kunnen betekenen dat meer jongeren trachten zich aan de pensioensverplichtingen te onttrekken, hetgeen de gemiddelde duur van de pensioensverplichtingen nog sneller zal doen dalen, en daarmee de herstel mogelijkheden en kansen nog verder zal beperken. Hier spreken we over sterfhuisconstructies.

2) Huidig toezicht en aanpassingen (FTK)

Onterecht verwachtingspatroon: een zeker pensioen

Gedurende de snelle daling van de dekkingsgraden als geschetst in bovenstaande is voor veel mensen ineens duidelijk geworden dat de hard veronderstelde harde nominale pensioensverplichtingen van pensioenfondsen de facto niet zo hard waren. Dit afstempelen is doorgetrokken in de vormgeving van het bestaande financieel toezichtkader (FTK).

Dit kader heeft als kern dat een fonds over een fondsspecifiek vereist eigen vermogen bezit. Het niveau van dit vereist eigen vermogen is gebaseerd op de belofte dat het eigen vermogen niet meer dan eenmaal per 40 jaar te laag is om een grote schok op financiële markten op te vangen. Dit wordt uitgedrukt via een zekerheidsmaatstaf van 97,5%. Het impliceert doorgaans voor een pensioenfonds waar indexatie op zijn best voorwaardelijk is toegezegd een buffer van 23% over haar verplichtingen (dit betreft de bulk van de pensioenfondsen). Om volledig te kunnen indexeren

¹ Dit werkt overigens ook de andere kant op. Een pensioenfonds met een dekkingsoverschot zal bij de dominante uitkeringsfase het dekkingsoverschot juist relatief zal groeien.

² Cijfers afkomstig uit jaarverslag DNB

³ De minimum dekkingsgraad is hoger dan 105%. Alle verplichtingen zouden kunnen worden nagekomen bij liquidatie. Echter, er zijn niet voldoende buffers conform de vereisten qua eigen vermogen. In die zin kan niet worden gesteld dat een gemiddeld pensioenfonds geen tekort heeft.

liggen *gewenste buffers* van pensioenfondsen doorgaans nog wat hoger (een dekkingsgraad van ca 145%).

In vergelijking met banken en verzekeraars is dit doorgaans een laag niveau van zekerheid. Verzekeraars worden in solvency II bijvoorbeeld geacht buffers te hebben die slechts eenmaal per 200 jaar niet voldoende groot zijn (99,5%). De lagere zekerheidsmaatstaf bij pensioenfondsen is historisch gerechtvaardigd vanwege potentieel beschikbare aanpassingsmechanismes als herstellpremies, werkgeversbijstortingen en, last but not least, formeel afstempelen als ultimum remedium. De mogelijkheid van het afstempelen komt in de plaats van een faillissement voor een bedrijf. Doordat dit wettelijk mogelijk is zijn pensioenrechten in de praktijk altijd voorwaardelijke rechten geweest, maar zijn ze de facto als onvoorwaardelijke rechten gepresenteerd en behandeld. De communicatie hierover blijkt zeer gebrekkig te zijn geweest.

Aanpassingen in FTK

Mede op basis van de ervaringen gedurende de crisis heeft het vorige kabinet via de kamerbrief van 7 april 2010 ("brede aanpak") ten aanzien van 4 kernpunten van het FTK verbeteringen voorgesteld.

- **Spanningsveld reële ambitie en nominale toezichtkader.** Deelnemers zien zowel pensioenen als de indexatie daarop door gebrekkige communicatie vaak als onvoorwaardelijkheid/zeker. Ter erkenning van de behoefte aan een waardevast pensioen zullen pensioenfondsen hun reële dekkinggraad verplicht moeten publiceren, en beter over de onzekerheid om ze ook echt te realiseren moeten communiceren. Toezicht blijft echter wel gericht op het nominale kader.
- **Verbeteren van evenwicht tussen rendement en risico.** De praktijk heeft geleerd dat veel pensioenfondsen wel rendementen uit risico inboekten als zekere financiering, maar niet het risico zelf goed in kaart brachten. Men zal in het vervolg via een "slecht weer" scenario en een financieel noodscenario moeten laten zien hoe met eventuele tegenvallers (op bijvoorbeeld het rendement) wordt omgegaan.
- **Wegnemen ongewenste volatiliteit dekkingsgraden.** Als gevolg van marktwaardering van zowel activa als passiva zijn de dekkingsgraden behoorlijk volatiel. In plaats van onmiddellijke noodzaak tot indienen van een herstelplan zal daarom 9 maanden gewacht kunnen worden. Overigens is het gebruik van marktwaardering als zodanig niet afgezworen. Dankzij het gebruik van marktwaardering is de structurele daling van de dekkingsgraad als gevolg van dalende rentes gedurende de laatste 20- jaar blootgelegd.⁴
- **Waarmaken nominale zekerheidsmaatstaf van 97,5%.** De financiële schokken die zich de afgelopen 25 jaar hebben voorgedaan zijn zowel groter als talrijker geweest dan verondersteld in de standaard schokken waarmee pensioenfondsen hun vereist eigen vermogen worden geacht te schatten. Bijvoorbeeld voor aandelen wordt een in ontwikkelde markten wordt een 25% schok gemodelleerd maar sinds 1970 is MSCI index 4 maal meer dan 25% gedaald (iets wat dus slechts een maal in 40 jaar had moeten gebeuren). Herberekeningen van DNB geven inmiddels aan dat hier gemiddeld een 5% buffer bij moet.

Wellicht ten overvloede, hoewel het nieuwe contract in het pensioenakkoord de meeste aandacht trekt blijft ook het huidige contract, met een als hard gepercipieerd nominaal pensioenresultaat, mogelijk. Aan de zekerheidsmaatstaf van 97,5% wordt vooralsnog niet getornd.

Behoefte aan een waardevast pensioen; Trade-off rendement en risico

In feite zijn pensioenfondsen via de vormgeving van het FTK gedwongen twee tegenstrijdige doelen na te streven. Door het hiervoor geschetste "onvoorwaardelijke" nominale verplichtingen hebben pensioenfondsen zich gedwongen gezien veel te beleggen in risicovrije langlopende staatsobligaties en swaps die het renterisico afdekten.

Echter, de verwachtingen ten aanzien van de pensioenambitie zijn echter gebaseerd op een waardevast pensioen. Hiervoor zijn bij het huidige ambitieniveau beleggingen met een hoog rendement nodig. Afdekken tegen specifiek het nominale renterisico om het zekere pensioen te

⁴ In hoeverre om te gaan met volatiliteit in de risicovrije rente als zodanig wordt nog bestudeerd. Op dit moment wordt deze bepaald door Europese interbancaire swaps. Waarschijnlijk zal hier gebruik worden gemaakt van de "ultimate forward rate" en liquiditeitspremie zoals afgesproken in solvency II.⁴

leveren is dan juist lastig omdat inflatie de reële waarde van de ontvangen rente op langlopende vastrentende waarden makkelijk erodeert. We spreken hier over de spagaat tussen een nominaal kader en een reële ambitie.

Het rapport Goudzwaard ⁵pleit mede hierom voor een andere vorm van contracten, die het mogelijk maken meer voorwaardelijke rechten uit te delen, en daardoor de kans op indexatie te vergroten via een groter bezit van aandelen. Hierop aansluitend heeft het CPB deze dilemma's geschetst in haar policy brief "*Nieuw pensioencontract onvermijdelijk*". Hier wordt bepleit dat een nieuw contract in zekere mate risicovol zou moeten zijn. Zij beargumenteert dat risico nemen bij een gezonde economie hoort. Niet alleen voor jongeren is risico aantrekkelijk (zij hebben immers nog een heel leven om eventuele schokken op te vangen) maar ook voor ouderen is een zekere mate van risico aantrekkelijk om zo een beter pensioenresultaat te krijgen. Hierbij is de cruciale vraag hoe met de risico's die nu wel worden gelopen wordt omgegaan en wie ze in welke mate opvangt.

Bovendien; de verwachting van een geïndexeerd pensioen heeft in de praktijk al tot zachte rechten geleid via de beleggingskeuzes van pensioenfondsen. Tussen 2008 en eind 2010 is de dekkingsgraad van pensioenfondsen met een kleine 40% gedaald. 25% hiervan is veroorzaakt door de daling van de risicovrije rente, die de netto contante waarde van pensioenverplichtingen duurder maakt, terwijl de voor hedging van het renterisico gebruikte vastrentende waarden slechts 5% compenserende stijging van de dekkingsgraden hebben opgeleverd.⁶ Kortom; van afdekking van renterisico om aan onvoorwaardelijke nominale verplichtingen te voldoen was in de praktijk al helemaal geen sprake meer! In risicomarges uitgedrukt betekent deze beperkte mate van risico afdekken door pensioenfondsen overigens dat er ca 5% kans bestaat op een pensioenresultaat van lager dan 60% van het middelloon, en ca 5% kans dat het 100% daarvan zal kunnen bedragen.⁷

Door de mogelijkheid van het sturen op premies en bijstortingen van werkgevers is er traditioneel weinig prikkel geweest om een "compleet" pensioencontract te hebben. Bij een compleet contract is altijd duidelijk hoe tegenvallers en meevallers zullen worden verwerkt in pensioenuitkomsten. Er kon in het verleden altijd nog wel op na materialisatie van een schok noodzakelijk besloten worden hoe een te lage dekkingsgraad kon worden hersteld, of een te hoge dekkingsgraad juist kon worden teruggegeven aan de stakeholders. Mede hieraan ontleent het paritair bestuur zijn bestaansrecht. In een contract met zachte rechten, en ook nog eens een veel kleinere rol voor werkgevers, liggen generatieconflicten daarmee eerder op de loer.

Een nieuw pensioencontract zal daarom zo compleet en transparant mogelijk moeten zijn over de verdeling van de risico's tussen generaties. Van Ewijk & Bovenberg (2011)⁸ stellen dat een van de problemen met de huidige contracten is dat het moeilijk is voor de pensioenfondsen om risico management te doen omdat het in het huidige contract onduidelijk is hoe risico's over deelnemers worden toegewezen; Als niet helder is wie de risico's draagt kan ook niet transparant gecommuniceerd worden over deze risico's. Individuele deelnemers kunnen daarnaast hun eigen risico's niet goed managen als individuele eigendomsrechten niet goed gedefinieerd zijn.

3) Zachte contracten in het pensioenakkoord

Deze ambities (inflatiecorrectie, voorwaardelijke rechten, compleet contract) vinden redelijk hun weg in het nieuwe pensioenakkoord. In het besluitvormingsmemorandum schetst de STAR de hoofdlijnen van het nieuwe contract als o.a. volgt

- Een **reële en loongerelateerde** pensioenambitie op basis van een stabiele premie en realistische, prudent gehanteerde parameters ten aanzien van verwachte rendementen en de loon- en prijsontwikkeling, zodat vooraf sprake is van consistentie tussen de pensioenambitie en de financiering daarvan;

⁵ Een sterke tweede pijler, naar een toekomstig stelsel van aanvullende pensioenen

⁶ De waarde van obligaties met een vaste rente stijgt bij dalende rente. Hierdoor bewegen dit soort activa mee met de stijgende verplichtingen.

⁷ Cijfers gebaseerd op CPB policy brief "Risico's over generaties spreiden".

⁸ "Naar een nieuw pensioencontract: over het failliet van het huidige pensioencontract en bouwstenen voor een nieuw contract"

- Transparante **samenhang tussen het risicoprofiel van de collectiviteit van de deelnemers, de gewenste „zekerheid“ (in de zin van statistische bandbreedtes van het te verwachten pensioenresultaat**, niet in de zin van garanties op bepaalde financiële uitkomsten) en het beleggingsbeleid c.q. de samenstelling van de beleggingsportefeuille, zodat er ook consistentie is tussen de samenstelling van de beleggingsportefeuille en de vooraf gemaakte afweging tussen de kans op indexatie en de risico's van aanpassingen daarvan;
- Een **evenwichtige toedeling van de risico's**, zodat ook achteraf sprake is van een billijke verdeling van de uitkomsten over alle deelnemers: de huidige en de toekomstige deelnemers en de slapers;
- Een **zo compleet mogelijk pensioencontract** waarbij het vooraf voor de betrokkenen duidelijk is wie de risico's draagt en hoe de risico's ter zake van in elk geval levensverwachting en volatiliteit financiële markten verdeeld via in het contract vastliggende reken- en verdeelregels;
- Een **goed communiceerbaar en transparant pensioencontract** zodat betrokkenen voldoende mogelijkheden hebben om zich een juist beeld te vormen van de consequenties van de pensioenregeling voor hun individuele situatie;

Onder deze algemene kenmerken is echter nog veel open. Bijvoorbeeld ten aanzien van de tweede bullet ("gewenste zekerheid") kunnen pensioenfondsen zelf op decentraal niveau de voor hun meest wenselijke balans tussen zekerheid, ambitie en beleggingsprofiel bepalen.

Onderstaand overzicht graaft wat verder door op de belangrijkste onderdelen van het nieuwe contract. Daarbij zal ook, daar waar relevant, worden aangegeven wat de kabinetsbijlage stelt tegenover de tekst van het pensioenakkoord, met het oog op de vormgeving van een aanvullend FTK2 speciaal voor dit type contracten.

Financieringsbronnen

Premiestabilisatie.

- Premieaanpassingen maken geen onderdeel meer uit van de mechanismen waarmee schokken in levensverwachting en op financiële markten worden opgevangen. Het was natuurlijk al zo dat veel werkgevers niet gedwongen waren extra premies te betalen (Dit is juist een fundamenteel deel van een onvolledig contract; Er was meer sprake van morele druk), maar het bot geworden premiestuur maakt een meer formele afspraak hierover mogelijk. Op decentraal niveau blijft wel de mogelijkheid bestaan. FNV Bondgenoten ageert juist ook tegen dit element.

Waardering verplichtingen / Rendementsparameters en beleggingsbeleid.

- Door de zachte rechten kan ook met een andere rendementsverwachting dan de risicovrije rente worden gewerkt. De mate waarin dat gebeurt zal op decentraal niveau kunnen worden bepaald *op basis van het risicoprofiel van de deelnemers en de eventuele vrijwillige reserves, binnen een wettelijk kader van de overheid.*
- Het akkoord stelt hier *"het nieuwe contract kan maximaal werken met een discontovoet die spoort met het gemiddelde lange termijn rendementen en de daarbij behorende risico's die collectief in de financiering van het pensioen worden opgenomen"*. De Star beveelt hier aan om een zodanige benadering te hanteren dat de kans van op meevallers groter is dan op tegenvallers.
- De kabinetsbijlage schrijft hier dat *"nog zal moeten worden bezien hoe kan worden voorkomen dat uitgegaan wordt van een te hoog portefeuillerendement ter voorkoming van het wekken van onrealistische verwachtingen"*. Niettemin wordt in de reactie wel min of meer aangegeven niet voor 2015 de officiële parameters te veranderen.⁹
- Op het gebruik van verwachte rendementen is veel kritiek in de pers. De verwachte stabilisering van de dekkingsgraad via het op een relatief laag niveau (want hoog rendement) vastpinnen van de verplichtingen wordt gezien als vertraagd meten van

⁹ Deze maximaal verwacht rendementen zijn vastgesteld op basis commissie Don, rekenkundig gemiddelde exclusief beleggingskosten: vastrentende waarden 4,5%, beursgenoteerde aandelen en onroerend goed 8,5%, overige zakelijke waarden 9% , direct onroerend goed en grondstoffen 7,5%

daadwerkelijke ontwikkelingen in rendement en kan daarmee aanzetten tot je rijk rekenen. Hier zal in de sessie naar verwachting uitgebreid over gepraat worden.

Ex-ante toetsing van de ambitie

- Ten aanzien van de geloofwaardigheid van het gehele financiële plaatje zal de zogenaamde haalbaarheidstoets door DNB moeten worden toegepast. Met name zal verwachte waarde van het pensioenresultaat en de statistische bandbreedte van mogelijke pensioenresultaten hierin moeten worden bekeken. Deze statistische bandbreedte geeft naar verwachting de mate van risico ten aanzien van het niet halen van de reële ambitie aan. Hoeveel risico mag worden gelopen ten aanzien van het behalen van de ambitie zal nu echter per pensioenfonds anders besloten kunnen worden.

Aanpassingsmechanismen

- **Aanpassingsmechanisme voor opvangen schokken levensverwachting (in pensioenland: LAM)**

Voor nieuwe rechten zal op basis van leeftijdstabellen (opwaartse aanpassing verplichtingen) en ophoging leeftijd (neerwaartse aanpassing verplichtingen) gesaldeerd worden. Deze aanpassing zal verplicht worden en worden losgekoppeld van de actuele dekkingsgraad van het fonds. Omdat pensioenuitkeringen per definitie levenslange annuïteiten moeten zijn is de (onverwacht) snelle verhoging van de verhoging van de levensverwachting de laatste jaren tot dit moment al in de aanspraken verwerkt. Er zal onderzoek zijn naar de mate waarin deze reeds gehonoreerde verhoging kan worden teruggedraaid via invaren van oude rechten.

Aanpassingsmechanisme voor opvangen schokken in financiële markten (RAM)

- Nu meer risico op beleggingen kan worden genomen, en de traditionele sturingsmechanismen van werkgevers en premies wegvallen, zal een alternatief mechanisme om schokken op te vangen moeten worden gebruikt. Hierbij speelt het zogenaamde idee van "habit formation" een belangrijke rol. Gepensioneerden kunnen hun bestedingspatronen niet snel aanpassen, en een schok in de activa zal niet leiden evenredige aanpassing van de verplichtingen (en de annuïteit).¹⁰ De schok kan in 10 jaar indalen naar het nieuwe niveau van de annuïteit. Deze systematiek impliceert ook dat opwaartse conjuncturele schokken in latere jaren dit verlies dan weer zouden kunnen opvangen.
- Overigens spreekt het pensioensakkoord (en de kabinetsreactie) ten aanzien van de **tegenvallers** alleen van een termijn van maximaal 10 jaar. Dit zou mogelijk afhankelijk kunnen worden gemaakt van diverse factoren zoals de mate van vergrijzing van het fonds, het beleggingsbeleid en de wensen van de deelnemers.
- Ten aanzien van de verwerking van de **meevallers** is het akkoord vrij vaag. Deze kunnen voor een deel in egalisatie reserve (zie onder) terecht komen maar ook voor herstelindexaties of terugnemen van risico in de beleggingsmix gebruikt worden. De kabinetsreactie stelt slechts dat "*hierover expliciete afspraken in het pensioencontract zullen moeten worden gemaakt*". De kabinetsbrief van april 2010 wijst op "*de noodzaak van een zo compleet mogelijk pensioencontract*". Deze ruimte is nog aardig open voor goede afspraken.
- Een andere deel van het aanpassingsmechanisme voor financiële schokken betreft de mogelijke oprichting van een **egalisatiereserve** in een pensioenfonds. Dit lijkt op een vrijwillige buffer die kan worden gebruikt voor financiële sturing. Goede rendementen kunnen worden gereserveerd voor tijden met lagere rendementen. Ten aanzien van de vormgeving van de egalisatiereserve is nog veel onduidelijk. De STAR suggereert dat ze het beste op decentraal niveau kan worden vastgesteld, met een niet te hoge bovengrens en niet te lage ondergrens. Een surplus *boven* de egalisatie zal over 10 jaar moeten worden uitgekeerd.
- De kabinetsreactie geeft hier aan dat er sowieso regels in het FTK voor moeten komen voor de methodiek achter de egalisatiereserve maar deze wordt nog niet gespecificeerd.

¹⁰ Omdat de schok wel gelijk als geheel verrekend over actieven en gepensioneerden zullen nog niet toegetreden deelnemers voor hun toekomstige rechten geen last hebben van dit tekort.

Tot slot wat over het combi-contract.

- In het oorspronkelijke pensioenakkoord uit 2010 zijn twee alternatieven van nieuwe contracten gepresenteerd.
  - Enerzijds volledig zachte contracten, zoals nu in het uiteindelijke akkoord zijn beland,
  - Combinatie van "harde kern-zachte schil". Dit zou ook wel het combi-contract kunnen worden genoemd. Bij deze variant bestaat nog steeds een deel van het contract uit garanties met een hoge mate van zekerheid (vb. 97,5%) zoals in het huidige FTK zitten. Een verhoging boven deze lagere pensioenambitie en indexatie zullen dan vooral via de zachte schil worden gefinancierd.
- In het uitwerkingsmemorandum van het pensioenakkoord wordt afstand genomen van het zogenaamde **combi-contract**; De argumentatie hiervoor is dat het hier slechts een schijnzekerheid zou betreffen, en ze wel extra buffers zal vereisen.
- Tegen afzweren van het combi-contract kan gesteld worden dat buffers in principe ook rendement opleveren. Ze zijn tevens een waarborg voor een zekere mate van solidariteit richting toekomstige generaties (de buffer staat immers niet tegenover bepaalde rechten¹¹ van bestaande deelnemers en gepensioneerden maar is eigendom van het collectief; hoe hoger de solidariteit richting toekomstige generaties, hoe hoger de buffer).
- Het zal o.i. voornamelijk van de hoogte van het ambitie niveau van het "zekere deel" en de specifieke eisen aan de egalisatie reserve afhangen in hoeverre een combi-contract de moeite waard is te overwegen.

4) Herverdelingseffecten

Verplichte deelname aan pensioenfondsen¹² wordt doorgaans gerechtvaardigd vanuit

- i) de noodzaak concurrentie op arbeidsvoorwaarden te voorkomen, en
- ii) Vergroting van solidariteit via het zo groot mogelijk maken van de risico pool.

Vergroten van de solidariteit wordt ook wel betiteld als inter-generationale risico spreiding. De verplichtte deelname biedt, vormgegeven door collectieve dekkingstekorten en buffers die theoretisch tot in het oneindige worden doorgegeven de mogelijkheid schokken in financiële markten te spreiden. Omdat het erg lang kan duren voordat financiële markten zich herstellen naar een soort lange termijn evenwicht ("mean reversion") wordt voor de zekerheid een maximale hersteltermijn van 15 jaar aangenomen. Mede door deze hersteltermijn zijn er echter behoorlijke **herverdeeleffecten** mogelijk.

Het is moeilijk met de huidige informatie een goed beeld te schetsen van de mogelijke herverdelingseffecten binnen het Pensioenakkoord. Hier zal onderzoek naar gedaan worden door het CPB. Wel kan, met oog op onderstaand plaatje van het CPB¹³ een goed inzicht in de herverdelingsaspecten van bestaande sturingsinstrumenten in het huidige systeem worden verkregen, mede door stil te staan bij het fenomeen van de hersteltermijnen.

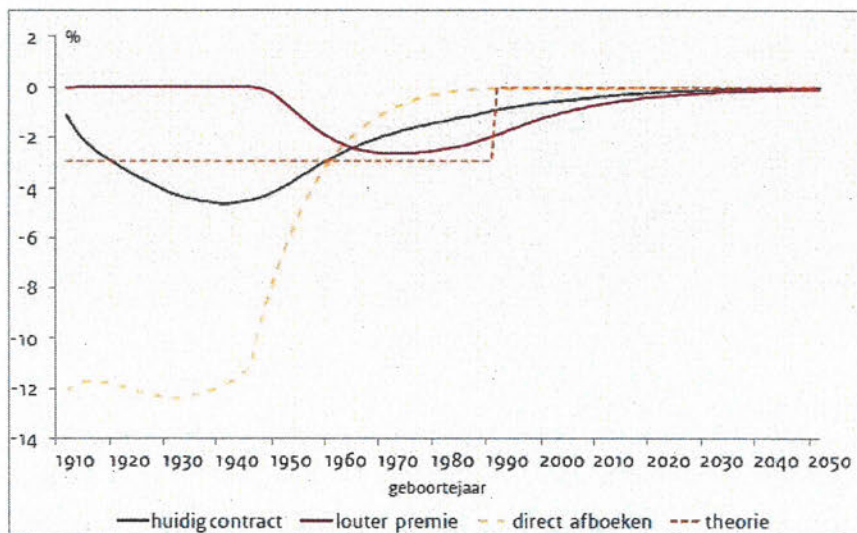
---

¹¹

¹² Grote verplichtstelling: deelname aan bedrijfstakpensioenfondsen, kleine verplichtstelling is deelname aan bedrijfspensioen.

¹³ CPB "risico's over generaties spreiden".

Figuur 7 Verdeling van het koopkrachtverlies na de kredietcrisis over generaties naar geboortjaar

Premies dienen vooral om werkende generaties te laten bijdragen aan solidariteit. Omdat deze generaties nog weinig pensioenrechten hebben opgebouwd zal het tijdelijk niet indexeren maar over een klein deel van hun pensioenvermogen kunnen, en heeft daarom voor deze groep weinig zin. Voor toekomstige generaties is premieheffing zelfs de enige manier ze (als ze eenmaal werken) te laten bijdragen.¹⁴

Direct afboeken heeft geen hersteltermijnen nodig en raakt juist gepensioneerden en oudere actieven hard. Hierbij wordt op zodanige wijze afgestempeld dat er de annuïteit gelijk weer wordt aangepast aan de vereiste dekkingsgraad (ca 123% vereist eigen vermogen voor waarmaken nominale pensioenrechten binnen FTK). Verdragingseffecten via het uitsmeren van de pijn bestaan niet. Deze benadering wordt ook wel de "niveaubenadering" genoemd.

Niet indexeren is een vertraagde manier van de schok verwerken. Elk jaar dat indexatie niet wordt gegeven zal de reële koopkracht een klein beetje worden ingekrompen, totdat de pensioenannuïteit uiteindelijk weer het vereiste eigen vermogen reflecteert. Hiervan voelen de reeds gepensioneerden en oudere actieven de meeste pijn omdat het hun volledige (of bijna volledige) pensioenvermogen raakt, maar richting de oudste generaties vindt juist weer herverdeling plaats omdat ze niet meer alle jaren dat de indexatiekorting wordt toegepast meer zullen meemaken. Deze benadering wordt ook wel de "groeivoetbenadering" genoemd. Ze is in het huidige contract overigens "impliciet", en afhankelijk van de keuzes van pensioenfondsen en de goedkeuring van een herstelplan door DNB.

Het huidige contract (zwarte lijn) bewandelt een middenweg tussen niet indexeren en premieverhogingen, waarbij de nadruk een paar jaar geleden nog lag op premieverhogingen, maar nu verschuift naar indexatiekortingen. Het CPB kwalificeert dit als een redelijk eerlijk mechanisme om de meest recente schokken op te vangen.

In het nieuwe contract zal mogelijk meer expliciet de groeivoetbenadering worden gevolgd, waarbij het feit dat nog maar maximaal 10 jaar in plaats van 15 jaar hersteld mag worden een stapje in de richting van direct afboeken impliceert. Er zal dus theoretisch iets meer pijn worden geleden door de oudere actieven en reeds gepensioneerden. Rekeningen zullen iets minder snel kunnen worden doorgeschoven naar toekomstige generaties. In hoeverre jongere en toekomstige generaties

¹⁴ Indien een toekomstige generatie wordt betrokken spreken we van een "open" systeem.

zullen bijdragen hangt af van premieniveau waarop gestabiliseerd zal gaan worden; met name of dit hoger zal zijn dat het actuariael kostendekkende niveau van hun nieuwe pensioenrechten, en in hoeverre eventueel in de premie ingecalculerde indexatie vervolgens in de praktijk voor andere doelstellingen dan indexatie van die specifieke rechten zal worden gebruikt.

Overigens kunnen hersteltermijnen als zodanig wenselijk zijn binnen pensioenfondsen. Dit maakt het mogelijk om de risico capaciteit van jongeren optimaal te benutten. Jongeren kunnen idealiter veel risico nemen omdat ze nog een lange tijd hebben hun pensioen weer op te bouwen, maar hun individueel opgebouwd pensioenvermogen is te beperkt om hier fors mee te investeren. In de notitie "*risicoverdeling bij hervorming van het aanvullend pensioen*" van het CPB wordt in feite een herstelplan geschetst als een impliciete vorm van leeftijdsdifferentiatie. Omdat expliciete aanpassingen van premie en opvangen tekorten op basis van leeftijd wettelijk niet mogen worden als het ware verondersteld dat de impliciete aandelen exposure van jongeren relatief groot is. Het financiële vermogen van oudere generaties in pensioenfondsen wordt dan als het ware informeel uitgeleend aan de jongere generaties, om er aandelen van te kopen. Zo kan een pensioenfonds relatief veel meer aandelen hebben als dat wordt uitgegaan van een gemiddelde asset mix voor een gemiddelde deelnemer van een fonds. Cruciaal is hierbij wel natuurlijk de veronderstelling van een hogere structureel rendement van aandelen die hieraan ten grondslag ligt.

Bij een dergelijke impliciete grote aandelenexposure voor jongeren is het langzaam indalen van negatieve schokken via een hersteltermijn ook geen probleem. De klap komt immers impliciet ook bij de jongeren. Hierbij is het wel belangrijk te realiseren dat jongeren dan ook de kans moeten krijgen hun pensioenvermogens weer snel aan te vullen bij positieve schokken. De impliciete aandelen exposure moet ook dan verondersteld worden aanwezig te zijn! Dit zou zich dan moeten vertalen in opbouwen van extra reserves (waar jongeren baat bij hebben), en niet te snel in bijvoorbeeld herstelindexatie (waar gepensioneerden baat bij hebben).

Invaren oude rechten

Een openstaand issue voor de nieuwe contracten met grote potentie tot herverdeel-effecten is tot slot de vraag of het mogelijk is oude "onvoorwaardelijke" rechten om te zetten in nieuwe "zachte rechten" ("invaren"). Reeds uitgegeven pensioenrechten (ca 700 mld.) zijn zeer groot ten opzichte van de jaarlijkse premieopbrengsten voor nieuwe rechten (ca 25 mld per jaar) en daarmee lijkt de manier van invaren cruciaal voor het succes van het pensioenakkoord in de 2^e pijler.

Bij invaren lijken juridische en economische risico's echter tegengesteld te lopen. Juridisch is invaren tricky, omdat, ondanks dat rechten niet volledig hard zijn, sprake is van een wezenlijke verandering van de pensioenregeling. Dit kan worden opgevat als aantasting van het eigendomsrecht. Facilitering van de overheid zou kunnen zorgen voor mogelijke claims.

Economisch loopt het risico juist de andere kant op. Idealiter zou de hervorming plaats moeten vinden als er van een evenwichtssituatie gesproken kan worden. Op dit moment bezit een gemiddeld pensioenfonds niet voldoende vereist vermogen conform het traditionele toezichtkader (FTK1), laat staan voldoende eigen vermogen om volledig te mogen indexeren. Van een evenwichtssituatie kan dan moeilijk gesproken worden; daar hoort een dekkingsgraad van ca 123% bij. Als deze oude nominale rechten nu zonder hun gebruikelijke buffers worden ingevaren gaat mogelijk, dankzij het gebruik van verwachte rendementen en geen verplichting tot buffers bij zachte contracten, de dekkingsgraad omhoog en lijkt er geen dekkingstekort meer. Er kan dan direct weer geïndexeerd worden, terwijl de oude buffers niet meer hoeven te worden aangevuld. Deze oude buffers zijn dan voor een eenmalig herverdeel-effect ten gunste van mensen met oude rechten gebruikt.

geleideformulier nota's en brieven

Nota aan Minister

Onderwerp Stand van zaken Pensioenakkoord

Voorleggen aan	Afhandelen	Akkoord	Ter kennis-neming	Heenweg Routing	Paraaf/datum	Terug Routing	Paraaf/datum
Minister	☒	☐	☐	3			
[Redacted]					P3/6		
SG	☐	☐	☒	2			
pSG	☐	☐	☐				
DG Werk	☐	☒	☐	1	23015		
DG P&I	☐	☐	☐				
IG SZW	☐	☐	☐				
Anders							6/6
BO/Adviseur							7/6/6
BO/CDS							

Datum
30 mei 2011

Onze referentie

Voorleggen uiterlijk
30 mei 2011

Verzenden uiterlijk

Reden
4hoek op 31 mei

	Paraaf/Datum	Medeparaaf/Datum
Auteur	[Redacted] 30/5	☐ FEZ
Afdelingshoofd	[Redacted] 15	☐ WBJA
Directeur	[Redacted] 13/5	☐ Anders
Communicatie voegt persbericht toe	☐ ja ☐ nee	Docmannummer Persbericht
Rapportage SZW-toets	☐ ja ☐ nee	PLATO nummer

Bijlage(n) bij nota/brief	Meezenden met uitgaande brief	Afschriften naar	Inclusief bijlagen(n)
1 6 memo's	☐	1 Archief	☐
2	☐	2 dir [Redacted] hfd [Redacted]	☐
3	☐	3 [Redacted]	☐
4	☐	4 [Redacted]	☐
5	☐	5 [Redacted]	☐

Verzendinformatie

Elektronische tekstnaam brief Aanwezig/bij toestel

Elektronische tekstnaam brief bijlage(n)/rapport Aanwezig/bij toestel

Gedrukte bijlage(n)/rapport Aanwezig/bij toestel

Verzonden door [Redacted] Verzonden door BO/CDS

Datum **30 MEI 2011** Datum

Minister

nota

Stand pensioenakkoord

Akkoord SG/DG

P 3/6

Datum
30 mei 2011

Onze referentie

1 Status nota

Ter voorbereiding / informatie

2 Aanleiding

U heeft gevraagd om een memoset over de stand van zaken pensioenakkoord. Dit met het oog op de politieke vierhoek op 31 mei en uw overleg met Wientjes en Jongerius op 1 juni a.s. Ter voorbereiding van laatstgenoemde overleg heeft DG Werk op 31 mei 's-avonds nog overleg met [redacted] en [redacted]

3 Beslispunten/advies/beslistermijn

n.v.t.

4 Kernpunten

belang van de staat

- belang van de staat

Proces

Uitgangspunt moet zijn dat er in juni een pensioenakkoord wordt gesloten.

- belang van de staat

belang van de staat

Datum
30 mei 2011

Onze referentie

In dit verband is van belang dat een nieuwe versie van de ftk1 / ftk3-brief (over de aanvullende pensioenen bij geen akkoord) naar verwachting volgende week woensdag (8 juni) gereed kan zijn.

De bijgevoegde memo's

U treft bij deze nota verschillende memo's aan, waarin u nader over de belangrijkste inhoudelijke punten wordt geïnformeerd. Daarnaast is de stand van zaken verwoord in een spreektekst voor de 4hoek en in de concept-brief aan de Tweede Kamer ("Non paper").

belang van de staat

Memo 1: spreektekst 4hoek

De spreektekst is – op enkele kleine aanpassingen na – gelijk aan de spreektekst die u afgelopen vrijdag heeft gebruikt voor de MR.

Memo 2: De zekerheidsmaat in ftk1 en ftk2

Er lijken twee varianten in bespreking bij de FNV.

belang van de staat

belang van de staat

belang van de staat

In het memo wordt ingegaan op de betekenis van "zekerheid" in ftk1 respectievelijk in ftk2. Vervolgens wordt dieper ingegaan op de vraag

op welke wijze invulling zou kunnen worden gegeven aan een "zekerheidsmaat" binnen ftk2.

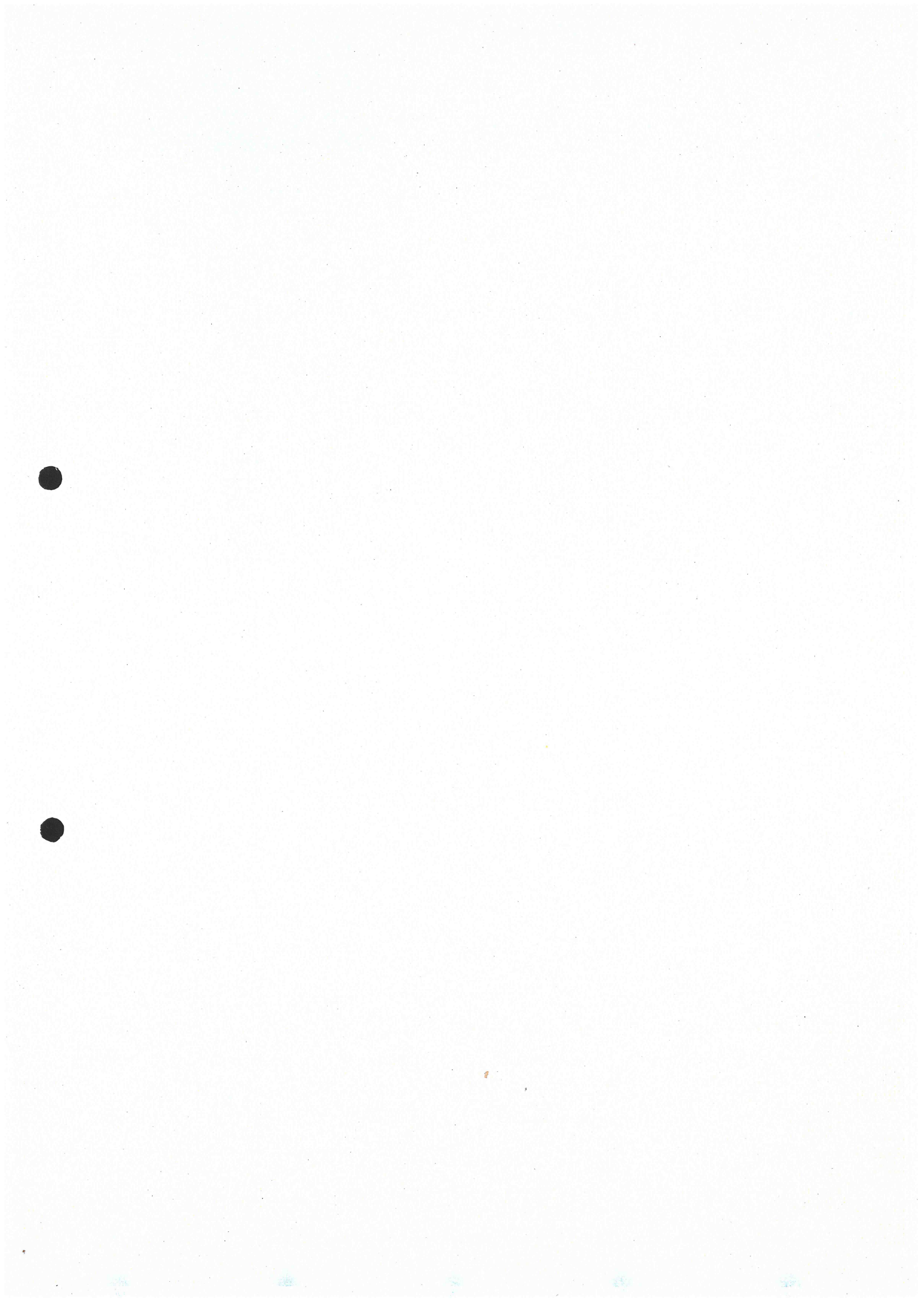
buiten reikwijdte

Datum
30 mei 2011

Onze referentie

belang van de staat

buiten reikwijdte

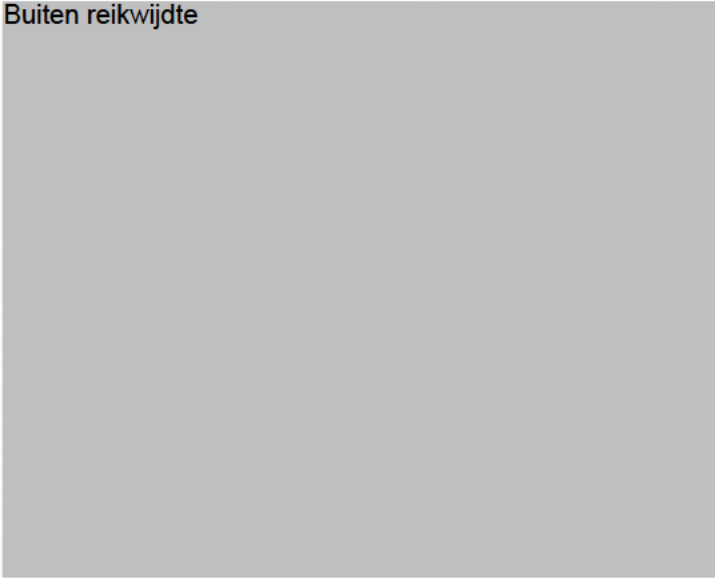

Belang van de staat

Buiten reikwijdte

Belang van de staat

Belang van de staat

Belang van de staat

Memo 2: De zekerheidsmaat in ftk1 en ftk2

De rol van de zekerheidsmaat

In het kader van de vernieuwing van het pensioencontract wordt onder andere gedacht aan de mogelijkheid om pensioenfondsen zelf te laten kiezen voor een bepaalde mate van zekerheid, al dan niet in combinatie met een centrale aanbeveling van sociale partners. Een andere variant is het opleggen van een wettelijke zekerheidsmaat in ftk2. Voor we beide varianten bespreken gaan we eerst kort in op de huidige zekerheidsmaat.

De huidige zekerheidsmaat van 97,5%

- De Pensioenwet schrijft voor dat fondsen het vereist eigen vermogen zodanig vast stellen dat met een zekerheid van 97,5% wordt voorkomen dat het pensioenfonds binnen een periode van één jaar over minder vermogen beschikt dan de hoogte van de technische voorziening. Deze zekerheidsmaat van 97,5% heeft betrekking op het nominale deel; voor het indexatiedeel geldt geen zekerheidsmaat. Anders gezegd: de kans op nominale onderdekking na een jaar (dekkingsgraad lager dan 100%) bedraagt ten hoogste 2,5%.
- Uit deze wettelijke zekerheidsmaatstaf volgt dat het vereist eigen vermogen (de buffer) hoger ligt als de beleggingsmix een hoger risicoprofiel kent.
- Als de buffer lager ligt dan het vereist eigen vermogen, dan wordt de zekerheidsmaat niet gehaald en moet een herstelplan worden opgesteld om ervoor zorg te dragen dat de buffer binnen 15 jaar weer op het vereiste niveau is.
- De wettelijke zekerheidsmaatstaf is - naast de risicovrije rentevoet - één van de kernelementen in de waarborgfunctie van de overheid: zorgen dat gedane toezeggingen ook worden nagekomen. De oorspronkelijk opgebouwde rechten moeten worden nagekomen en zijn daarom steeds het vertrekpunt. Alleen als het niet lukt om de vereiste buffers binnen de hersteltermijnen weer te herstellen, is het verminderen van de oorspronkelijke opgebouwde rechten toegestaan.
- Om misverstanden te voorkomen: de huidige zekerheidsmaat zegt niet direct iets over de kans op afstempelen of over de kans dat een deelnemer het toegezegde pensioen ook daadwerkelijk krijgt uitgekeerd op pensioendatum. Om te voorkomen dat de kans op onderdekking zich vertaalt in vermindering van rechten moet een fonds namelijk een herstelplan opstellen.

Keuzevrijheid t.a.v. de zekerheidsmaat in ftk1?

- Als fondsen de keuze krijgen om zelf de zekerheidsmaat te kiezen die bepalend is voor de omvang van de buffers, dan zullen veel fondsen vermoedelijk kiezen voor een lagere zekerheidsmaat, omdat daarmee korting op indexatie of afstempeling kan worden voorkomen.
- Welk gevolg heeft een lagere zekerheidsmaat? Als de kans op onderdekking binnen een jaar toeneemt, dan zal de situatie van onderdekking de komende jaren ook veel vaker voorkomen. Dat betekent dat een fonds vaker dan nu een herstelplan zal moeten opstellen, waarin korten van indexatie en mogelijk van opgebouwde rechten aan de orde zal zijn.
- Een zekerheidsmaatstaf van bijvoorbeeld 90% suggereert al snel een hoge mate van zekerheid voor de nominale pensioenverplichtingen, terwijl het bovenstaande laat zien dat de pensioenuitkomst alleen maar (veel) onzekerder wordt dan nu.
- De verwachtingskloof ten aanzien van de zekerheid van het pensioen wordt verder vergroot. Het risico op een nieuwe vertrouwenscrisis in de (nabije) toekomst stijgt hierdoor.

Een wettelijke zekerheidsmaat in ftk2?

- Bij ftk2 is sprake van een wezenlijk andere toezegging dan bij ftk1. Waar in ftk1 de oorspronkelijke opgebouwde rechten uitgangspunt blijven, worden deze in ftk2 jaarlijks bijgesteld, afhankelijk van de ontwikkeling van de financiële positie van het fonds. Dit blijkt uit het feit dat de dekkingsgraad elk jaar weer uitkomt op 100%. Er is geen sturingsmechanisme aanwezig dat zeker stelt dat de oorspronkelijke opgebouwde rechten na een schok weer worden hersteld. Ook de egaliseringsreserve zorgt daar niet voor.
- Een zekerheidsmaat à la het huidige ftk, die betrekking heeft op de kans op onderdekking, heeft dan ook geen betekenis in ftk2. Die 97,5% is in ftk1 immers gekoppeld aan de oorspronkelijke toezeggingen, terwijl de toezegging in ftk2 jaarlijks wordt aangepast.
- Binnen ftk2 kan wel een inschatting worden gegeven van de kans op een bepaalde pensioenuitkomst ("een pensioenverwachting") en/of de bandbreedte rondom het verwachte pensioen.
- Sociale partners kunnen binnen ftk2 met elkaar - al dan niet op centraal niveau - afspraken maken over een acceptabele risicoprofiel dat uitgangspunt is voor het kiezen van de

- beleggingsmix. Daaruit volgt dan het portefeuillerendement en een pensioenverwachting of een bandbreedte voor het te behalen pensioen die aan de deelnemers zal worden gecommuniceerd.
- De wetgever kan in ftk2 de pensioenfondsen verplichten transparant te zijn over de mate van onzekerheid rondom de pensioenuitkomst, die volgt uit het gekozen beleggingsbeleid.
  - In de loop der jaren kan die pensioenverwachting of bandbreedte veranderen, omdat de financiële positie van het fonds verandert.
  - Als sociale partners een stap verder willen gaan en –al dan niet op centraal niveau – een vaste minimale pensioenverwachting of maximale bandbreedte willen afspreken (die niet jaarlijks verandert en gerelateerd is aan de oorspronkelijke ambitie) dan zal er ook een sturingsmechanisme moeten zijn dat zorgt dat het beloofde pensioen binnen de bandbreedte blijft. Dat betekent echter dat de oorspronkelijke ambitie in ftk2 weer een plaats zou moeten krijgen en er sturingsinstrumenten moeten zijn om terug te keren naar die oorspronkelijke ambitie. Dat zou een andere vormgeving van ftk2 moeten betekenen dan in het uitwerkingsmemorandum van de Stichting van de Arbeid van 30 maart jl. Dan zullen verplichte buffers moeten worden aangehouden.
  - Een zekerheidsmaat past dus niet in ftk2, maar wel in ftk1, mede gelet op het feit dat dit verplichte buffers en de inzet van sturingsinstrumenten vereist.

Juridische aspecten van invaren

- Als sprake blijft van één financieel geheel, dan zal de zekerheidsmaatstaf – of die in ftk1 door het fonds zelf gekozen wordt dan wel volgt uit de gekozen beleggingsmix in ftk2 - dus ook van toepassing zijn op de oude rechten.
- Als de zekerheidsmaat lager ligt dan de huidige 97,5% of er wordt gekozen voor een ftk2-contract is in feite sprake van invaarproblematiek.
- In beide gevallen speelt de vraag of zal kunnen voldaan aan de juridisch eisen die volgen uit het EVRM en de Pensioenwet.

Europese dimensie: de Europese Commissie wil méér zekerheid

- De Europese Pensioenfondsrichtlijn (IORP-richtlijn) uit 2003 zal worden herzien door de Europese Commissie. Uit alle signalen over deze herziening spreekt een grote behoefte om de herziening van de IORP-richtlijn aan te grijpen om de pensioenen in de toekomst met meer zekerheden te omgeven.
- De Commissie stuurt er, gesteund door meerdere lidstaten en het EP, op aan om het nieuwe regime voor pensioenfondsen zoveel mogelijk aan te laten sluiten bij het Solvency II regime voor verzekeraars, waarbij naast marktwaardering op basis van de risicovrije rente, een zekerheidsmaat van 99,5% geldt.
- Onze taxatie is dat het overeind houden van het huidige Nederlandse pensioenstelsel met het ftk met een zekerheidseis van 97,5% lastig, maar niet bij voorbaat kansloos is. Dit geldt in ieder geval voor ftk 1. Voor ftk 2 is de verwachting dat de regelgeving vanuit Brussel meer ruimte zal bieden. Dit vergt nog wel nader onderzoek.
- Een zelfgekozen, lagere zekerheidsmaatstaf staat op gespannen voet met de Europese ontwikkelingen en achten wij in eventuele onderhandelingen kansloos.
- Overigens is in dit verband relevant dat de stemmingen over een uiteindelijke richtlijn op basis van gekwalificeerde meerderheid plaatsvinden, zodat Nederland geen veto kan uitspreken.

Mogelijkheden voor een zekerheidsmaat in ftk II

Hoe werkt de zekerheidsmaat in ftk I?

- Het vereist eigen vermogen van pensioenfondsen moet zodanig worden vastgesteld dat met een zekerheid van 97,5% wordt voorkomen dat een pensioenfonds binnen een periode van één jaar een lagere nominale dekkingsgraad dan 100% heeft. Anders gezegd: als een pensioenfonds over het vereist eigen vermogen beschikt, bedraagt de kans op nominale onderdekking na één jaar ten hoogste 2,5%.
- Als de buffer feitelijk lager ligt dan het vereist eigen vermogen, dan wordt de zekerheidsmaat op dat moment niet gehaald en moet een herstelplan worden opgesteld om ervoor te zorgen dat de buffer binnen 15 jaar weer op het vereiste niveau is. Op deze wijze wordt de oorspronkelijke nominale pensioenambitie gewaarborgd.
- De zekerheidsmaat in ftk I zegt dus niet direct iets over de kans op afstempelen of over de kans dat een deelnemer het toegezegde pensioen ook daadwerkelijk krijgt. Om te voorkomen dat de kans op onderdekking zich vertaalt in vermindering van rechten moet een fonds op grond van ftk I een herstelplan opstellen.

Mogelijkheden voor een zekerheidsmaat in ftk II

- Onder ftk II is sprake van een wezenlijk andere toezegging dan onder ftk I. Waar in ftk I de oorspronkelijke pensioentoezegging uitgangspunt blijft, wordt deze in ftk II jaarlijks bijgesteld, afhankelijk van de ontwikkeling van de financiële positie van het fonds. Dit blijkt uit het feit dat in het pensioencontract onder ftk II niet wordt gestuurd op de oorspronkelijke pensioenambitie. Omdat de financiële positie van het pensioenfonds, en daarmee de te verwachten pensioenuitkomst, in de tijd zal wijzigen, is de zekerheidsmaat van ftk I (die wel gekoppeld blijft aan de oorspronkelijke pensioenambitie) in ftk II niet mogelijk.
- Ondanks het ontbreken van een sturingsmechanisme om terug te keren naar de oorspronkelijke pensioenambitie, willen sociale partners een houvast in ftk II opnemen. Gezien de kenmerken van het pensioencontract onder ftk II, is de vraag hoe dat houvast vormgegeven zou moeten worden.

Invulling houvast in ftk II

- Binnen ftk II bepaalt het beleggingsbeleid van een pensioenfonds de bandbreedte van verwachte pensioenuitkomsten, zoals die in eurobedragen per jaar naar de deelnemers kunnen worden gecommuniceerd. De meest extreme pensioenuitkomsten kunnen worden uitgezonderd door een bepaald percentage (nader te bepalen) van de meest extreem optimistische en pessimistische scenario's buiten de bandbreedte van verwachte pensioenuitkomsten te laten.
- De bandbreedte van verwachte pensioenuitkomsten ziet er dan bijvoorbeeld als volgt uit: in het meest waarschijnlijke scenario (nader te bepalen: mediaan of gemiddeld scenario) bedraagt het aanvullend pensioen 10.000 euro per jaar, in het pessimistische scenario 8000 euro per jaar en in het optimistische scenario 14.000 euro per jaar¹. Om die reden spreken we in ftk II van: "verwachte pensioenuitkomst en bandbreedte".
- Pensioenfondsen kunnen in ftk II houvast bieden door via hun beleggingsbeleid de bandbreedte van mogelijke pensioenuitkomsten te beïnvloeden. Bij een risicovol beleggingsbeleid zal de bandbreedte van pensioenuitkomsten groter zijn (dus een grotere kans op een lage pensioenuitkomst) dan bij een minder risicovol beleggingsbeleid.
- Ten aanzien van de verwachte pensioenuitkomst en de bandbreedte spelen de volgende elementen in ieder geval een rol:
  1. de oorspronkelijke pensioenambitie (=verwachte pensioenuitkomst bij start contract, uitgaande van de beoogde jaarlijkse pensioenopbouw);
  2. de verwachte (jaarlijks fluctuerende) pensioenuitkomst gedurende de looptijd van het contract, afhankelijk van het beleggingsbeleid van het pensioenfonds;
  3. de spreiding rondom de verwachte (jaarlijks fluctuerende) pensioenuitkomst;

¹ Voorkomen moet worden dat gecommuniceerde bedragen als een garantie door de deelnemers worden opgevat.

4. de kans op indexatie;
5. de kans op indexatiekorting;
6. de kans op nominale korting;
7. de gemiddelde omvang van deze kortingen.

Deze opsomming is niet uitputtend.

- Daarbij is de vraag over welke periode deze verwachtingen en risico's berekend moeten worden, omdat de resterende looptijd van grote invloed is op de bandbreedte van verwachte pensioenuitkomsten. Voor actieve deelnemers lijkt het bijvoorbeeld voor de hand te liggen om pensioenuitkomsten te berekenen op de (verwachte) pensioendatum. Dat is de voor actieve deelnemers relevante datum om te weten hoeveel pensioen ze naar verwachting zullen krijgen.
- Een andere vraag is of de band breedte van verwachte pensioenuitkomsten op individueel of op fonds niveau gecommuniceerd zouden moeten worden. De zekerheidsmaatstaf van 97,5% in ftk I heeft betrekking op fonds niveau, maar communicatie over te verwachten pensioenuitkomsten en de risico's daaromtrent lijkt alleen geschikt voor communicatie op deelnemersniveau.

Wat zijn de gevolgen als pensioenfondsen hun eigen maatstaf mogen bepalen?

- Van belang is hoe de bandbreedte wordt berekend. Als fondsen deze berekeningsmethodiek zelf zouden kunnen bepalen, zouden verwachte pensioenuitkomsten onderling onvergelijkbaar worden en door meer dan alleen het beleggingsbeleid kunnen worden beïnvloed. Om die reden moet centraal en eenduidig worden vastgelegd welk percentage van de scenario's in de berekening van de bandbreedte buiten beschouwing gelaten mag worden, bijvoorbeeld 5% van de slechtste en de beste scenario's .

Verwachting of norm?

- In ftk II wordt niet gestuurd op de oorspronkelijke pensioenambitie. Een bandbreedte die gerelateerd blijft aan de oorspronkelijke pensioenambitie is dan ook niet mogelijk, omdat de financiële positie van het pensioenfonds, en daarmee de te verwachten pensioenuitkomst, in de tijd zal wijzigen. De bandbreedte van pensioenuitkomsten bij een oorspronkelijke pensioenambitie van 10.000 euro per jaar is anders dan de bandbreedte van pensioenuitkomsten bij een 2 jaar later te verwachten mediane of gemiddelde pensioenuitkomst van 8000 euro per jaar (zie de bijlage). Er zijn in het pensioencontract onder ftk II geen sturingsinstrumenten om terug te keren naar de oorspronkelijke pensioenambitie van 10.000 euro per jaar. Om die reden zal de bandbreedte van pensioenuitkomsten in ftk II altijd gekoppeld moeten zijn aan de te verwachten mediane of gemiddelde pensioenuitkomst in een bepaald jaar (en niet aan de oorspronkelijke pensioenambitie).

Communicatie

- In de communicatie richting deelnemers zal nauwkeurig moeten worden omgegaan met terminologie. Er mag geen misverstand over bestaan dat de zekerheidsmaat in ftk I iets anders is dan de bovengenoemde berekening ten aanzien van de bandbreedte van verwachte pensioenuitkomsten in ftk II.

Concluderend

1. Er kan in ftk II niet gewerkt worden met een zekerheidsmaat als in ftk I. Om die reden kan in ftk II de term "zekerheidsmaat" niet worden gebruikt. Dat zou verwarring bij de deelnemer veroorzaken.
2. De bandbreedte van pensioenuitkomsten wordt door het beleggingsbeleid van pensioenfondsen bepaald. De meest extreme uitkomsten kunnen uit deze bandbreedte worden weggenomen door de meest extreem optimistische en pessimistische scenario's buiten beschouwing te laten.
3. Het percentage van de meest optimistische en pessimistische scenario's dat buiten beschouwing gelaten mag worden, moet centraal en eenduidig worden geregeld. Daarmee wordt voorkomen dat de bandbreedte van pensioenuitkomsten tussen pensioenfondsen onvergelijkbaar zou zijn en door meer wordt beïnvloed dan het beleggingsbeleid. Het

percentage van de meest pessimistische scenario's dat buiten beschouwing moet worden gelaten, kan ook input zijn voor een nog te ontwerpen "risicometer" (bij een dashboard).

4. De gemiddelde of mediane pensioenuitkomst en de bandbreedte worden in de vorm van te verwachten pensioenbedragen per jaar aan de deelnemers gecommuniceerd.

5. Pensioenfondsen kunnen in ftk II dus houvast bieden door via hun beleggingsbeleid de bandbreedte van pensioenuitkomsten te beïnvloeden.

6. De bandbreedte schuift elk jaar mee met de financiële positie van het fonds (zie bijlage). Daarom is het niet mogelijk om in ftk II ex ante een bepaalde mate van zekerheid voor te spiegelen (berekend op basis van de oorspronkelijke pensioenambitie, die wordt bepaald door de financiële positie van het pensioenfonds bij de start van het pensioencontract, maar die vervolgens zal wijzigen).

7. Als de bandbreedte structureel wordt gekoppeld aan de oorspronkelijke pensioenambitie, zullen er sturingsinstrumenten aanwezig moeten zijn om terug te kunnen keren naar die oorspronkelijke pensioenambitie. Dat laatste spoort niet met de opzet van het pensioencontract in FTK II.